

Onsdagen den 6 november

Kl. 19.30

Förhandlingarna leddes till en början av herr andre vice talmannen.

§ 1 Allmänpolitisk debatt (forts.)

Herr finansministern STRÄNG, som meddelat att han i samband med den allmänpolitiska debatten ämnade besvara dels herr *Heléns* (fp) den 16 oktober framställda interpellation, nr 86, angående behovet av lättnader i kreditpolitiken, dels herr *Hermanssons* (vpk) den 16 oktober framställda interpellation, nr 95, om skärpt bolagsbeskattning, m. m., erhöll ordet och anförde:

Herr talman! Herr Helén har mot bakgrund av en redogörelse för det allmänna ekonomiska läget frågat mig hur regeringen bedömer behovet av lättnader i kreditpolitiken.

Jag vill inledningsvis erinra om att riksbankens politik enligt grundlagens bestämmelser fastställs av riksbanksfullmäktige. Självfallet måste emellertid riksbankens politik samordnas med regeringens ekonomiska politik och jag skall därför redovisa hur regeringen bedömer kreditpolitikens utformning.

Den allmänna ekonomiska utvecklingen medförde att den svenska kreditmarknaden kunde tillåtas att expandera under åren 1971 till 1973. I samband härmed kunde man också tillåta en betydande statlig upplåning i banksystemet med den likviditetsförstärkning detta innebar. Den positiva utvecklingen av handels- och bytesbalansen i kombination med ett ökat hushållssparande och en mera försiktig utgiftspolitik inom kommunerna utgjorde viktiga betingelser härför. Den förda kreditpolitiken möjliggjorde en betydligt ökad utlåning till näringslivet.

De snabbt stigande olje- och råvarupriserna har emellertid medfört ett betydande omslag i utrikesbalansen. Enligt vad som nu kan bedömas kommer bytesbalansen att försämrats med en 7–8 miljarder kronor mellan 1973 och 1974. Samtidigt kommer statens lånebehov att fortsätta att öka och uppgå till inemot 11 miljarder kronor under 1974. Anspråken på kreditmarknaden är således betydande. Framför allt gäller det den s. k. kapitalmarknaden.

Omsorgen om valutareserven med dagens perspektiv på bytesbalansen kräver enligt regeringens bedömning en fortsatt stram kreditpolitik. Genom att riksbanken medger upplåning utomlands och på grund av företagens goda vinstsituation synes effekterna av en fortsatt stram kreditpolitik bli begränsade vad avser företagens investeringsverksamhet.

Onsdagen den
6 november 1974

---

*Allmänpolitisk
debatt*

*Ang. behovet av
lättnader i kredit-
politiken*

Onsdagen den
6 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

*Ang. behovet av
lätnader i kredit-
politiken*

*Om skärpt bolags-
beskattning, m. m.*

Man kan således trots kreditrestriktionerna räkna med stigande industriinvesteringar. I en del fall kan internationell upplåning visserligen medföra högre räntekostnader än vad som skulle varit fallet vid upplåning i Sverige, men för exportföretagen innebär detta endast att de för en del av sina investeringskostnader får betala samma räntor som deras konkurrenter i andra länder.

Jag vill inte utesluta att mindre och medelstora företag kan komma att vidkännas vissa svårigheter att finansiera verksamheten. Det är därför av vikt att dessa företag skyddas genom att tillgången på lån genom de olika specialinstitutet och genom företagarföreningarna hålls uppe på en tillfredsställande nivå.

Sammanfattningsvis bedömer alltså regeringen att lätnader i kreditpolitiken måste bedömas i sitt samband med bristen på balans i utrikeshandeln. Trots åtstramningen synes företagen ändå ha goda förutsättningar att genomföra sina planerade investeringar.

Herr talman! För att rationalisera den här proceduren ber jag att få läsa upp också ett interpellationssvar till herr Hermansson och sedan kommentera båda svaren i det inlägg som jag skall hålla.

Herr Hermansson har frågat mig om regeringen mot bakgrund av vinstutvecklingen i näringslivet avser att vidta olika åtgärder för att skärpa företagsbeskattningen.

Mitt svar är att regeringen har redovisat sin syn på de åtgärder som behövs i detta sammanhang i den proposition som i går lades på riksdagens bord. Beträffande herr Hermanssons konkreta frågor hänvisar jag till denna proposition.

Jag har inte för avsikt att utfärda några speciella direktiv till företagskatteberedningen då de av herr Hermansson ställda spörsmålen täcks av de ursprungliga direktiven.

Med detta, herr talman, skulle själva interpellationssvaren vara upplästa, och jag vill som sagt kommentera dem litet närmare.

När herr Helén tog upp sin interpellation var det naturligtvis mot bakgrund av den svårighet att få låna pengar som många intressen möter i dag. Jag kan inte undgå att konfronteras med det problemet tämligen dagligdags, och jag förstår att herr Helén i sin egenskap av partiledare också har konfronterats med samma problem.

Framför allt är tillgången till kapitalmarknadens s. k. långa pengar en flaskhals som känns särskilt besvärande. Vi har i dag en underbalansering av statsbudgeten på närmare 11 miljarder kronor, och jag avslöjar inte några revolutionerande nyheter, om jag säger att det allra mesta talar för att den summan inte har stora utsikter att reduceras i den budget som vi nu håller på att göra upp för det kommande budgetåret. Självfallet måste en sådan enorm underbalans i statens affärer delvis finansieras på kapitalmarknaden. Att klara det med riksbankens sedeltryckeri eller genom affärsbankssystemet skulle onekligen medföra en likviditetsuppladdning som icke är förenlig med den balans och den prisstabilitet som vi allesammans önskar ha i vår ekonomi.

Onsdagen den
6 november 1974*Allmänpolitisk
debatt**Ang. behovet av
lättnader i kredit-
politiken**Om skärpt bolags-
beskattning, m. m.*

Här räcker det inte att säga att den inflation vi i dag bevittnar har något slags karaktär av kostnadsinflation till skillnad mot efterfrågeinflation, en distinktion som de lärda ekonomerna gärna tar i sin mun. Jag har tidigare sagt, när jag haft tillfälle att lägga ut texten efter egna funderingar, att det är fasligt svårt annat än i teorin att göra en sådan uppdelning. Det är självklart att om råvarupriserna stiger och lönerna stiger, så stiger kostnaderna och man behöver ta ut högre priser. Det är kriteriet på kostnadsinflationen. Men den kostnadsinflationen kan icke realiseras, om det inte samtidigt finns en efterfrågan som är beredd att köpa varorna för det pris som kostnadsläget har drivit fram. Vi har inte den situationen i dag att vi ligger med nämnvärda osålda varukvantiteter. Tvärtom är efterfrågan också mycket stark. Inflation är inflation – det är mera en sport för teoretiker att försöka sig på de här distinktionerna. Det är i dag både kostnader och efterfrågan som driver priserna i höjden.

Det är alldeles uppenbart att om staten klarar ett budgetunderskott av dagens omfattning i banksystemet, så är det detsamma som en likviditetsförstärkning som skapar ännu mera pengar i förhållande till varumängden och därmed möjligheter att driva priserna ytterligare i vädret. I det läget måste följaktligen staten realisera en del av sitt behov av pengar på den långa kapitalmarknaden och göra det helt enkelt så långt som man anständigtvis kan göra utan att tränga andra seriösa intressen alltför långt i bakgrunden.

Det är i den här diskussionen som frågan om utlandsupplåningen har kommit på dagordningen – jag vill minnas att den saken var uppe i dagens inledande partiledardebatt. Nu råder det, som alla känner till – jag sade det också i mitt interpellationssvar – en påtaglig ränteskillnad mellan utlandspengarna och den egna inhemska kapitalmarknaden. Den ränta på 8 1/4 procent som gäller på den inhemska kapitalmarknaden betraktas – och måste betraktas – som synnerligen låg och attraktiv i förhållande till de 10–11 procent som utlandspengarna i dag kostar. Dessutom har man ju – om man kommer åt den svenska kapitalmarknaden – vissa garantier för att få binda pengarna för en längre tid än vad man har chansen till om man vänder sig ut i världen, där de långa lånen på 15–20 år är till ytterlighet svåra att realisera och där det gärna blir perioder om i bästa fall 5–6 år.

Det har i det läget varit ganska naturligt att riksbanken har hänvisat företag som inte har fått rum på den svenska kapitalmarknaden till att låna pengar utomlands. De stretar emot, och jag begriper det, eftersom pengarna där är så mycket dyrare än de är här hemma. Jag vet företagare som på allvar hävdar uppfattningen att staten då borde låna sina pengar utomlands och lämna den svenska kapitalmarknaden åt Sveriges företagsamhet och dess industri, eventuellt åt kommunerna och bostadsbygandet. Det är lätt att säga, men plöjer man sig djupare ned i det här materialet finner man anledning att göra åtskilliga reservationer.

Det är inte så att företagen konsekvent hänvisas till utlandsmarknaden när de behöver låna pengar. En del företag behöver – dessbättre – inte

Onsdagen den
6 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

*Ang. behovet av
lättnader i kredit-
politiken*

*Om skärpt bolags-
beskattning, m. m.*

låna pengar, eftersom vinstkonjunkturen varit så god att de är tämligen väl rustade. Men en del företag måste låna, och då har riksbankens ledning i allmänhet sagt att det är rimligt att man varvar ett lån på svensk kapitalmarknad med ett utlandslån och sedan kommer tillbaka och anlitar den svenska kapitalmarknaden efter det att man har anlitat den utländska kapitalmarknaden. En medelproportional mellan de båda räntesatserna måste ändå framstå som fördelaktig i jämförelse med vad konkurrenterna på utlandsmarknaden har att räkna med. Vi har i hög grad internationaliserat det svenska näringslivet. Vi saluför det svenska näringslivets produkter på världens torg i konkurrens med andra nationers företag och bolag. Även om de svenska företagen i rätt stor utsträckning blir hänvisade till utlandet och får lätta upp det hela med ett och annat lån här hemma, är de svenska företagen från konkurrenssynpunkt ändå ganska väl ställda när det gäller kostnaderna för kapitalanskaffningen.

Detta utesluter naturligtvis inte att även staten eller kommunerna vid speciella tillfällen och efter särskilda överväganden kan anlita den utländska kapital- och kreditmarknaden. Men – och detta har jag anledning att understryka – i den mån staten engagerar sig på den utländska kreditmarknaden måste det vara i ringa utsträckning, och engagemanget måste vara av övergående karaktär. Det är en klar skillnad mellan staten och ett privat industriföretag som låntagare på den utländska kreditmarknaden. Det privata industriföretaget kan göra en kalkyl. Om den kalkylen ger vid handen att man har möjlighet att ränta och amortera ett lån som är förhållandevis räntedyrt, så är det riktigt att ta lånet. Statens utgifter ser ut på ett annat sätt. Det är där i allt väsentligt fråga om löner till de anställda, betalning för försvaret, kostnader för pensioner, för undervisning, för rättsvård, för sjukvård och mycket annat. Alla sådana aktiviteter har karaktär av tjänster till allmänheten, och de lämnas inte på sådana premisser att de är räntabla och skapar underlag för någon amortering och avskrivning av räntekostnaderna. Här finns således inte utan vidare den jämställdhet mellan staten och de privata företagen som man kanske vid hastigt påseende föreställer sig. Varje utlandsupplåning från statens sida innebär såvitt jag förstår en kapitalkostnad av ganska permanent karaktär, som inte gärna kan amorteras om man inte skriver ut en ny skatt på medborgarna för att den vägen klara amortering och kapitalkostnad.

Kreditpolitikens funktion i konjunkturpolitiken är en annan aspekt av den fråga som herr Helén har tagit upp i sin interpellation. Det finns naturligtvis – det är jag den förste att understryka – ett samband mellan kreditpolitik och konjunkturpolitik och mellan kreditpolitik och finanspolitik.

Nu är finanspolitiken, som framgick av vad jag nyss sade, inte stark – vi har en lånefinansiering på 11 miljarder – och den ser inte ut att bli starkare framöver. Med tanke på den konjunktur vi har i dag och den konjunktur som vi kommer att ha under den tid som man rimligtvis kan överblicka är det självfallet att vi har ett väldigt ansvar för hur

kreditpolitiken utformas.

Riksbanken har varit relativt stram i sin behandling av de kredittagarintressen som man mött. Framför allt gäller detta affärsbankernas anspråk på att få expandera sin likviditet. Jag tror att den stramheten är ytterligt befogad mot bakgrunden av dagens konjunkturläge som fortfarande präglas av en högkonjunktur och mot bakgrunden av den finanspolitiska situation som jag nyss här beskrev.

Detta var i korthet – det är möjligt att jag kommer tillbaka till frågan ytterligare – några kommentarer till det relativt korta svar jag gav herr Helén. Jag vill också ge en mera allmän kommentar till det svar jag gav till herr Hermansson. Propositionen nr 177, som lades under gårdagen, är ju svaret på herr Hermanssons fråga. Den propositionen innebär att vi tar av det svenska näringslivet en och en halv miljard som skall läggas till de tidigare två miljarderna som vi tog av näringslivet för miljöinvesteringar. Det är således 35 procent utav vinsten efter bokslutsdispositionerna men före skatt och utdelning. Vad som sedan är kvar när man tagit av dem de här 35 procenten är, som sagt, det som går till kommunerna och till staten i form av skatt och till utdelning till aktieägarna. På den bit som är kvar tar man mellan 53 och 54 procent i form av skatt. Det är stat och kommun som delar på detta. De återstående 45, 46 eller 47 procenten har aktieägarna att dela på. Den delen kan man dela ut, och man kan naturligtvis låta bli att dela ut den om man sitter i det läget att man vill konsolidera företaget. Då kan man göra den konsolideringen med – som det brukar heta – beskattade pengar.

Nu har vi försökt avväga hur det här skulle verka för företagsamheten i vårt land betraktat som ett kollektiv. Som utgångspunkt har vi haft resultaten vid boksluten 1973 för den svenska företagsamheten, resultat som bl. a. byggde på 1972 års arbetsresultat. Vi har räknat fram utvecklingen med en rimlig procentsats, och från de utgångspunkterna har vi skrivit vår proposition.

Detta innebär i stort sett – och det har varit en av utgångspunkterna – att man inte genom denna proposition från aktiebolagen och företagen skulle angripa det kommunala skatteunderlaget och inte heller det statliga skatteunderlaget. Vi anser att både stat och kommun behöver den skatt som vi tagit in under 1973. Följaktligen har det varit en av utgångspunkterna.

Om jag tar företagsamheten som ett kollektiv blir den logiska följden den att man bör kunna hålla ungefär den utdelning som man höll under de år som kanske inte var särdeles lysande. De var dock inte så dåliga att de förtjänar beteckningen "förlorade år", som jag vet att både herr Helén och herr Bohman svänger sig med. Jag vill nog betrakta dem som ganska normalbetonade, kanske litet i underkant. Samma utdelning borde det alltså kunna bli även vid det här tillfället – det är att betrakta som en grov kollektiv beräkning. Vi har lyckats komma fram till den som jag tycker ganska rimliga kompromissen.

Motivet för den här propositionen har ju framför allt varit att tillgodose

Nr 115

Onsdagen den
6 november 1974

---

*Allmänpolitisk
debatt*

*Ang. behovet av
lättnader i kredit-
politiken*

*Om skärpt bolags-
beskattning, m. m.*

Onsdagen den
6 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

*Ang. behovet av
lättnader i kredit-
politiken*

*Om skärpt bolags-
beskattning, m. m.*

vårt behov av att bygga ut industrins produktions- och konkurrenskraft. Jag tror att det av många skäl är till stor fördel för samhället om vi kan göra det. Särskilt angeläget synes detta vara just nu inför det perspektiv i bytesbalansen som vi alla tycks vara eniga om – ett sving på 8 miljarder kronor från ett överskott på drygt 4 miljarder till ett underskott på närmare 4 miljarder utgör en allvarlig varning för framtiden. Och jag kan inte se några andra möjligheter att komma ifrån detta problem än att de svenska företag som via exporten saluför sina produkter på världsmarknaden får sådana ökade resurser att exporten kan öka och därmed balansera det underskott som vi i dag har, bl. a. på grund av den kraftiga höjningen av oljepriserna. Detta är naturligtvis inte hela sanningen – det tarvas också, som mycket värtaligt understrukits i dag från denna talarstol, en kraftig insats för att hushålla på ett annat sätt än hittills med denna dyra importvara.

Hur frestande det än vore att följa herr Fälldin och dra in dessa pengar till statskassan har jag vid noggrann eftertanke funnit att jag inte vågar falla för den frestelsen. Om jag gjorde det skulle det visserligen innebära att jag tillmötesgick krav från många håll som innebär att pengarna snabbt skulle ges ut igen för andra och för all del mycket vällovliga ändamål i konsumtionsbefrämjande riktning, men det skulle sannerligen inte ge oss någon ökad styrka i den export- och importsituation där vi befinner oss.

Det andra motivet för gårdagens proposition är att genom det här förslaget har vi tagit det principiellt viktiga andra steget med de anställdas inflytande på själva produktionsplaneringen. Vi tog väl det första steget när vi införde miljöfonderna, men då gällde det på något alldeles särskilt sätt, tyckte jag, de anställdas egna pengar – det var deras egen arbetsmiljö som skulle bättras på med dessa pengar. Nu är det sagt i propositionen att i varje framställning till regeringen skall ligga ett utlåtande från företagsnämnden om hur den ser på företagets produktionsplanering. Det är ett väsentligt mer ingripande steg; här kommer vi rakt in i frågan om hur företagsamheten skall byggas ut för framtiden, och vi vill gärna tro – vi behöver säkert inte riskera att bli missräknade på den punkten – att det skall finnas så mycket gott omdöme hos de anställda att parterna i allt väsentligt och i de allra flesta fall skall kunna bli eniga. Dessutom kan produktionsplaneringen bli riktigare; det kommer fram nya infallsvinklar, och det är det principiellt nya och riktiga i denna proposition.

Jag såg också till min glädje hur den fackföreningsledare som väl är närmast berörd av denna fråga, nämligen den som svarar för pappers- och cellulosarbetarna i landet, betraktade det som en stor framgång sett från hans förbunds synpunkter, och jag tror att han i det sammanhanget talar för hela fackföreningsrörelsen.

Båda dessa skäl har varit avgörande för regeringens val. Med det har jag också på den här punkten litet utförligare kommenterat det korta interpellationssvar som jag läste upp för herr Hermanssons räkning.

Jag skulle därefter, herr talman, vilja övergå till att mera allmänt kom-

mentera den debatt som har förts under förmiddagen, och jag vill gärna börja med några reflexioner kring det ekonomiska läget.

Vi har nu fått – det passade bra just i dag – konjunkturinstitutets rapport som väl skall vara den mest kvalificerade bedömningen av läget. Med all respekt för andra institut som gör ekonomiska framtidsprognoser så har ändå konjunkturinstitutet utan tvivel det bästa och solidaste underlaget för sina prognoser.

Det konstateras i denna rapport att i Västeuropa, som är vår stora handelspartner, hade man trots allt en tillväxt i nationernas produktionsresurser, den s. k. bruttonationalprodukten, med 2,5 procent från 1973 till 1974. Jag tycker det är en mycket tillfredsställande slutsats man här drar. Man bygger på statistik från OECD som samlar in uppgifter från de olika nationerna och examinerar dem. Vårt land har inom parentes sagt varit utsatt för den examinationen från internationella fondens sida under den senaste veckan.

I början på detta år var situationen ganska bedrövlig. Optimismen var totalt försvunnen. Det var pessimismen som härskade över alla utlåtanden som gjordes i västvärlden ute i Europa. När man nu ändå kommer fram till att vi har en tillväxttakt på 2,5 procent 1974 är det trots allt en radikal förbättring – det är ingen diskussion om det. Man säger också att även nästa år – här är man naturligtvis inne på litet mera osäker mark när man bedömer läget 1975 – bör Västeuropa rimligtvis kunna räkna med en t. o. m. något bättre ökningstakt. Den väntas nämligen ligga mellan 2,5 och 3 procent.

För USA är prognoserna sämre. Ingen vågar väl göra några fasta bedömningar om vad som kommer att hända i det stora landet under 1975. Det är möjligt att den allmänna opinionens utslag i det val som vi nu kan avläsa ger något mer av stimulansförpliktelser för dem som skall sköta ekonomin än om pendeln hade slagit åt andra hållet. I USA ligger tillväxten något lägre än i Västeuropa.

Vad som är intressant är att man i Norge, som under senaste tiden har seglat upp som en av våra allra viktigaste och mest väsentliga handelspartner, räknar med en kraftig ökning inte bara i år utan även under 1975. Detta är bl. a. betingat av att Norge numera är en oljeproducerande nation. I sin långtidsprognos har man där satt tillväxtsiffran till 6 procent under nästa år.

Detta ger ju, herr talman, en annan, mer tillfredsställande och lugnande bild än de publicistiskt dramatiska inslag i debatten som vi allesammans har upplevt under de senaste månaderna. Sådana skildringar ger naturligtvis alltid författaren den personliga tillfredsställelsen att om han är tillräckligt dyster, pessimistisk och alarmerande så kan han vara säker på kraftiga rubriker i tidningarna och god plats i massmedia, därför att det är ju sådant som räknas till sensationerna.

Tyvärr har talet om en återgång till 1933 och 1932 även en risk med sig. Spottar man länge på en sten blir den våt, och spottar man stort och mycket blir den ännu våtare. Följaktligen kan man riskera att en

Onsdagen den
6 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

i övrigt normal utveckling påverkas i negativ riktning genom de alarmrapporter som utifrån behovet av dramatisering så ofta presenteras. De mera sansade bedömare tar ju avstånd från detta. Jag tycker att de siffror som jag hade tillfälle att redovisa är verifikationer på att det förekommit betydande överdrifter bland de stora rubrikerna under de senaste månaderna.

Det problem jag ser framför mig – jag försökte fundera över detta – är den inbyggda konflikten mellan prisstegringen, arbetslösheten och, den tredje faktorn, bytesbalansen. Naturligtvis har oljekrisen satt den tredje faktorn i förgrunden på ett alldeles särskilt sätt. Det är ett faktum att bytesbalansen har blivit det stora och avgörande problemet för många nationer och därmed naturligtvis en internationell angelägenhet. Vi har nationer i Europa som i dag dras med sociala oroligheter på gränsen till revolutionära yttringar, vare sig de har karaktären av kommunism, fascism eller militarism. Vi har nationer inpå våra egna gränser som dras med arbetslöshet på 9 procent och prisstegringar på mellan 15, 16 och 17 procent utslutande på grund av att de har bytesbalansproblemet hängande över sig och inte ser någon möjlighet att rätta till det hela, hur gärna de än skulle vilja göra det. Man har ingen anledning att misstänka de ledande regeringarna för att kallblodigt önska arbetslöshet eller prisstegring. Men de kan försätta sig i en nationell ekonomisk situation där det blir ofrånkomliga följder av situationen som den är.

Vi har problemet med kapitalströmmarnas förändring. 50–60 miljarder dollar som går till arabstaterna, dessa relativt underutvecklade nationer som enligt vad varje människa begriper inte har fysiska möjligheter att använda pengarna på ett vettigt sätt. Problemet är ju att få den s. k. återgången av pengarna just till den västvärld som har de största möjligheterna att sätta dem i rörelse och sätta dem i rörelse på ett sätt som vi har varit vana vid i fråga om avkastning och ekonomisk tillväxt. Det här ger problem av internationell karaktär, och för dagen är åtskilliga av de intellektuella människor i världen, som kan detta område, sysselsätta med att få fram en lösning. Rimligtvis bör man kunna få fram en lösning. Jag kan inte tänka mig att de oljeproducerande länderna har något intresse av att se pengarna ligga oräntabla. De vill naturligtvis ha avkastning på dem, och den enda platsen där de kan få avkastning är i de utvecklade industriländerna. Den kapitalkostnad som numera uppträder men tidigare inte fanns är naturligtvis en belastning för industriländerna. Den kapitalkostnaden gäller det att komma till rätta med, och i det långa loppet finns väl en rimlig chans till detta. Men övergångsvis blir det självfallet problem, och dessa problem kan måhända medföra – man får alltid ta den risken – en viss skrämsel eller rädsla som utlöser sig i en överdriven stramhet i den ekonomiska hanteringen av nationens angelägenheter. Då kan naturligtvis arbetslöshetsproblemet uppstå – jag talar nu om de stora länderna. Men, det har jag sagt tidigare, vi lever nu inte i en tid där en statsledning – den må ha vilken politisk färg som helst – kan nonchalera sådana problem som sysselsättning, arbete

respektive arbetslöshet. Det tycker jag ger en viss trygghet när man ser på detta i det längre perspektivet.

Konjunkturinstitutet tycks också ha ungefär samma uppfattning som jag här står och gör mig till tolk för. De räknar med att man måste komma fram till någon rimlig kompromiss. Konjunkturinstitutet säger ju i sin rapport att i vart fall bör man senast under andra halvåret 1975 kunna räkna med en ny uppgång i den internationella konjunkturen.

Jag skall också säga något om förhållandena i vårt eget land, även om det tidigare i dag i allt väsentligt har refererats av statsministern. Vår BNP-ökning beräknas, trots oljekrisen, under innevarande år till 3 procent. Det är inte så illa när man tänker på det specifika problem som oljekrisen utgjorde. Dessa 3 procent är beräknade från den s. k. användningssidan. Räknar man från produktionssidan – och det finns lika starka skäl att göra det – är ökningen av BNP 4 procent för år 1974. Vi har en privat konsumtionsökning, eller låt mig kalla det för en levnadsstandardstegring, på 4 procent under 1974. Vi har kommit så långt fram på året att det finns anledning att tro på dessa prognoser. Den volymmässiga exportökningen beräknas under innevarande år till 5 procent. Värdemässigt blir den naturligtvis mycket större, men det är den volymmässiga ökningen som är intressant. Fortfarande är följaktligen vår utrikeshandel en mer aktiv sektor i nationalräkenskaperna än de flesta andra sektorer.

Jag är den förste att understryka att vi har en hög prisstegringstakt. Den ligger på 9,8 procent om jag räknar från september månad i år och bakåt i tiden till september månad 1973. Det är ju i tolv månadersperioder vi brukar räkna. Jag vet att det finns prognoser på att prisstegringen kommer att uppgå till 12 procent i år. Jag har ingen egen uppfattning om det, utan kan bara referera till de senaste tolv månadernas prisökning på 9,8 procent. Det är en hög prisstegring men sett i det internationella perspektivet den näst lägsta bland de 15 nationer som registreras inom OECD. Vi har en ökning i industriproduktionen på 6 à 7 procent och en lika stor ökning av industriinvesteringarna, men vi har som jag nyss nämnde problemet med bytesbalansen, och det problemet är inte ur världen i och med år 1974. Det kommer att hänga kvar under 1975 och utgör naturligtvis ett varningens tecken på väggen.

Dess bättre har vi under vad herr Bohman kallade de förlorade åren skaffat oss en god valutareserv. Låt mig för ordningens skull korrigera en gammal siffra. Så sent som i maj månad i år, när vi diskuterade dessa frågor, trodde vi att tillväxten i den svenska ekonomin under 1973 skulle uppgå till ca 1,7 procent, och det var naturligtvis dåligt. Jag föreställer mig att det är den siffran som ligger i bakgrunden när herr Bohman på sitt elegant teoretiska sätt har räknat ut hur många miljarder kronor vi har gått miste om genom att tillväxten varit så dålig. När vi nu några månader senare korrigerar siffran 1,7 procent och kommer fram till att tillväxttakten varit drygt 3 procent, så håller inte talet om år 1973 som ett förlorat år. Kanske gäller det inte heller år 1972, eftersom

tillväxten i den svenska ekonomin då uppgick till ett par procent plus att vi genomförde en ordentlig arbetstidsförkortning. Samtidigt kan vi under åren 1972 och 1973 konstatera att vi i personer räknat haft en högre sysselsättning än t. o. m. under högkonjunkturåren 1969 och 1970. Detta är emellertid saker som har passerat, och jag skall därför inte lägga ut texten mer om detta. Men eftersom jag själv har stått här i kammaren och talat om det lägre procenttalet på 1,7 må jag väl kanske ha rätt att korrigera mig själv.

Den valutareserv som vi har byggt upp under åren har gett oss en viss trygghet. Håller vi huvud och nerver i styr och sköter politiken med försiktighet och förutseende, så är valutareserven fortfarande så pass stor att vi kan sova relativt tryggt om nätterna, inte bara i år utan även år 1975. Framför allt har ju finansministern ett rykte om sig att göra det.

Vår produktions- och exportkraft är fortfarande stark. Leveranserna under september månad i år ligger 31 procent över leveranserna i september i fjol. Orderingången i september månad i år ligger 28 procent högre än motsvarande månad i fjol – visserligen i löpande priser, men det innebär ändå en tillfredsställande bild av aktiviteten.

Jag vågar också säga att sysselsättningen är god – kanske t. o. m. glädjande god. Med reservation för den säsongssvängning vi alltid har att räkna med framför allt för vissa grupper av anställda under vintern har vi anledning att hoppas på god sysselsättning under framförliggande halvår. Har sedan konjunkturinstitutet rätt i att en internationell återhämtning bör inträda senast under andra halvåret 1975 borde en något större optimism präglade debatten än vad vissa inlägg har gett vid handen i dag.

Jag vill säga några speciella ord till oppositionsledarna efter att ha avlyssnat deras anföranden, och jag börjar med herr Fälldin.

Med utgångspunkt i de svält- och hungertragedier som vi bevittnar i världen i första hand i Centralafrika, i Bangladesh och i Indien går herr Fälldin till angrepp mot den uppläggning som präglar jordbrukspolitiken i vårt land och sätter regeringen på de anklagades bänk. Herr Fälldin sade vid ett par tillfällen: All jordbruksjord till produktionen! Jag tror att ett litet mer dämpat tonläge inte skulle misskläda honom. Med de spannmåls- och animaliepriser vi har i dag är den jord som lämpar sig för jordbruk i vårt land under produktion och kommer att vara det. Varje lantbruksnämnd kan i denna dag verifiera att det ständigt finns köpare till den jordbruksjord som är till salu, och att dessa köpare betalar ett för varje år högre pris på den åkermark som de kan komma över. Det gör de med den jordbrukspolitik som vi för i dag och som herr Fälldin klandrar.

Jag skulle stillsamt vilja fråga: Vad menar egentligen herr Fälldin? Skall vi ta upp jordbruk på gamla nedlagda torpställen ute i skogsbygderna – ställen med några tunnland stenig åkerbruksmark? Då får man också vara inställd på att den gamla såskäppan, lien, handräfsan, hästen och vändplojen tas till heders igen. Jag tror inte på den utvecklingen.

Nu växer det skog på dessa ställen, och det är ingen förlust vare sig för nationen eller för världshushållet. Människorna kommer att behöva skogens fibrer – det är jag övertygad om.

Herr Fälldin har vid flera tillfällen gjort sig till förespråkare för den marknära bostaden. Om folk vill ha och behöver egna hem skall de också ha möjligheten att skaffa sig det. Nu bor det människor även på slättbygden i köpingar, samhällen och städer som är omgivna av jordbruksjord. Om det inte finns någon skogsbacke att placera egna hemmen i tvingas man lägga dem på åkermark. Vägar måste också nödvändigtvis gå över slättbygd så länge det bor människor där som önskar kommunicera med varandra och har behov av hyfsade vägar. Skall man hålla sig med vägar får man även ta den konsekvensen. Men det är inga stora arealer det här är fråga om. Jag försökte att förstå herr Fälldin, men jag misslyckades. Det marginaltillskott som han möjligen skulle kunna räkna med i livsmedelsproduktionen – jag tror det är en teoretisk diskussion – har inget samband med världssvälttragedin och de olyckor som på grund av översvämningar, torka och annat har gått fram över världen och ställt till det så illa som det nu är. Att råda bot på världssvälten är en fråga om pengar, pengar och åter pengar – pengar till handelsgödsel, till växt- och djurförädling, till bevattningsanläggningar, till kunskap och organisation, till lagerhållning och förvaring. Mott och mal förstöra, står det i Böckernas bok. Råttor och mögel förstör enorma spannmåls mängder ute i världen därför att man inte kan lagra och förvara. Det är där hjälpen skall sättas in i kraft av vår förmåga. Och diskuterar man utifrån de utgångspunkterna – det skulle jag vilja rekommendera herr Fälldin att göra – kan vi bli ense, och då är herr Fälldin inne på en riktigare väg.

Herr Fälldin tar upp energifrågorna, och de har haft en enorm betydelse under den tidigare debatten i dag. Priset på energi är lågt, konstaterar herr Fälldin. Man slösar för närvarande med energi, konstaterar herr Fälldin vidare, och följaktligen skall vi ha en ökad energiskatt. Ja, herr talman, jag lyssnade mycket uppmärksam. Litet originellt är det – man upplever det inte varje dag – med en oppositionsledare som ställer upp med förslag till högre skatter. Men jag inte bara lyssnade, jag blev också intresserad, herr talman, och får jag litet betänketid skall jag allvarligt överväga herr Fälldins förslag. Jag skall inte bestrida herr Fälldin rätten till upphovsmannaskapet – i varje fall kan vi väl dela på den – om förslaget genomförs.

Herr Fälldin tog vidare upp frågan om regionalpolitiken och tyckte väl att han där hade några gamla reminiscenser som han behövde lufta och anklaga regeringen för. Nu har det hänt ganska mycket på det här området. Vi har drivit en lokaliseringspolitik som har varit mycket målmedveten, och den regionalpolitiska propositionen, som signerades av statsrådet Eric Holmqvist, har också gjort en hel del. Det mest effektiva medlet i regionalpolitiken är emellertid den kommunala skatteutjämningen. Jag har i tyst diskretion och blygsamhet serverat riksdagen de där propositionerna, och de brukar sällan orsaka så särdeles mycket of-

fentlig debatt. Men jag vill påpeka att den kommunala skatteutjämningen faktiskt har inneburit en revolutionerande omställning i avseende på glesbygdskommunernas ekonomi. Jag tror att jag bäst skulle kunna beskriva det genom att ge ett exempel: Man brukar säga att Bergs kommun i Jämtland skulle vara Sveriges sämst ställda kommun ekonomiskt sett om den skulle klara sig själv, och det är nog riktigt. Tack vare skatteutjämningen har Bergs kommun i Jämtland i dag en skattekraft per invånare som är större än Göteborgs och Malmö kommuner har. Överkalix kommun och Pajala kommun i Norrbotten har i stort sett samma skattekraft som Stockholms kommun. Genom de här exemplen får man en förklaring på vad den kommunala skatteutjämningen verkligen betyder och har betytt i detta avseende.

Från den här talarstolen har i dag diskuterats frågan om sociala avgifter och arbetsgivaravgifter. Jag är ständigt lika förundrad över den begrepps-förvirring hos talarna som de här båda avgifterna i allmänhet medför. Herr Fälldin talade om att dessa avgifter slår hårt på de arbetsintensiva företagen. Det är en felaktig tankegång. Man säger också att de slår så hårt på kommunerna. Det är en lika felaktig tankegång.

Vi har olika typer av företag i vårt land – företag med många anställda och företag med få anställda. Se å ena sidan på en verkstadsindustri, t. ex. L M Ericsson, där de anställda sitter i långa rader och arbetar var och en vid sitt bord, Luxor i Motala eller någon annan sådan industri. Å andra sidan kan vi t. ex. se på en pappersindustri – Korsnäs–Marma, Modo eller Bergslaget uppe i Kvarnsveden. I pappershallen på en sådan anläggning finns det inte så särdeles många män eller kvinnor. Men oavsett om det är fråga om arbetsintensiv eller icke arbetsintensiv industri får den ta betalt för sin produktion så att man klarar lönerna till de anställda. Den senare typen av industri har i regel en mycket högre kapitalkostnad för sin maskinpark. De anställdas löner måste betalas oavsett om industrin behöver mer eller mindre folk. Om lönerna i det arbetsintensiva företaget höjs, kan det självfallet medföra problem, men jag har inte hört någon som gråtit över att lönerna stiger i de arbetsintensiva företagen. Man får klara höjningen genom att låta den slå igenom i prissättningen, på samma sätt som i de icke arbetsintensiva företagen.

Vad det nu är fråga om är en evalvering av lönesumman i en socialavgift. Denna socialavgift läggs ju in i potten vid avtalsförhandlingarna – det sköter Svenska arbetsgivareföreningen om – och räknas av på det utrymme som i annat fall skulle gå ut i form av löner. Den har exakt samma karaktär som lönen. Fanns inte socialavgiften skulle lönerna höjas i motsvarande grad, ja t. o. m. mera. Man kan anföra det enkla exemplet att ett pålägg av en socialavgift på 4 procent får finansiera en skattesänkning. Som saldo får man då en reell förbättring i samma storleksordning för de löneanställda. Skall de ha samma förbättring via en höjning av sin lön, får man lägga 8 procent på lönen eftersom hälften av vad de anställda får går tillbaka i skatt.

Vill man nu inte anse att de anställda skall förlora på det hela, är systemet med socialavgift ur inflationsbekämpande synpunkt att föredra framför det andra alternativet, som innebär att man rakar åstad med lönehöjningarna. Det är en synpunkt som jag tycker har kommit bort i den allmänna diskussionen.

Det finns något som brukar kallas ordets makt över tanken, och den företeelsen är tyvärr också en realitet. Det finns t. o. m. mycket informerade människor, som inte pratar från politiska bevekelsegrunder eller har som motiv att komma åt regeringen genom att deklamera en uppgörelse som träffats, som säger att man på kommunsidan ställs inför sociala utgifter som följd av den s. k. Hagauppgörelsen. Denna tankegång är lika tokig som de andra, trots att den torgförs av mycket respektabla människor. Får de inte socialavgiften, får de lönehöjningarna i stället, och de får då dras med dubbelt så höga lönehöjningar.

Jag föreställer mig att man ändå i stilla stunder i sin kammare skulle orka tänka igenom de här frågorna, så att denna debatt kunde befrias från en del felaktigheter.

Det har mig veterligt inte hänt att någon, om man på löntagarsidan avkortar sin arbetstid med ett visst antal timmar i veckan, förlänger sin semester med en vecka eller något sådant, har sagt: "Det här betyder ju att det tas bort skattekraft från kommunerna. Om de lät bli att sänka sin arbetstid och ta ut längre semester och i stället valde högre lön, så skulle det ju bli större skatteunderlag." Den idén har jag aldrig hört praktiserad, men när det är fråga om socialavgiften, som är en ekvivalent till lönehöjningen, har man hela den här begreppsförvirringen.

Sjukförsäkringsavgiften har diskuterats fram och tillbaka i dag, och den har fått ett enormt mycket större utrymme i debatten än vad jag anser att den vid det här tillfället bör ha. Skatteutskottet skall ju behandla frågan och kommer tillbaka med den till kammaren, och då är rätta tiden att diskutera den.

Det avgörande är emellertid att det borgerliga förslaget – och det ser ut som om man skulle bli enig om det – ställer anspråk på 1 600 miljoner under 1976, som skall utbetalas från statskassan i slutet av det året. Det här har ingenting att göra med 1975 års skattesänkning, det har ingenting att göra med något preliminärskatteuttag vare sig 1975 eller 1976. Men man ställer krav från borgerligt håll på en skattesänkning utöver den som är redovisad i betänkandet; på den punkten hade jag en känsla av att herr Fälldin rörde ihop begreppen. Den här skattesänkningen kommer ju att genomföras. 20 000-kronorskarlen skall få sina 619 kronor och 100 000-kronorskarlen sina 2 000 kronor. Hela frågan rör sig om ifall 20 000-kronorskarlen utöver sina 619 kronor skall ha 190 kronor till och 100 000-kronorskarlen utöver sina 2 000 kronor i skattesänkning skall ha 790 kronor till. Det är det det är fråga om.

Då kan man säga att det vore ju bra om de kunde få det – men det kostar 1 600 miljoner ur statskassan. Vi har en skattekommitté, som skall sitta och diskutera vad vi skall ha för skattesänkningar 1976. Det

är klart att skulle riksdagen stanna för det borgerliga förslaget, då har man konsumerat 1 600 miljoner och därmed ställt till en väldig komplikation i det utredningsarbete som finansministern har lagt in en beställning på hos skattekommittén och som skall innebära en skattesänkning för 1976.

Några ord på vägen till herr Bohman! Herr Bohman yrkade på sin rundabordskonferens igen; jag behöver en kulram, om jag skall ha någon chans att säga hur många gånger den frågan har diskuterats mellan mig och oppositionsledarna. Nu hade vi en rundabordskonferens ute på Haga, där alla de politiska partierna var inbjudna och alla de fackliga organisationerna. Det var ett första försök till en rundabordskonferens – som herr Bohman snabbt hoppade av. Det blev en uppgörelse mellan regeringen, folkpartiet och arbetsmarknadsorganisationerna. Jag ifrågasätter mycket starkt – ifall vi nu skulle gå herr Bohman till mötes – om herr Bohman är med i den rundabordskonferensen till sista övningen. Det mesta talar nog för att han repeterar sitt avhopp.

Jag vill minnas att herr Bohman försökte göra en historia av mitt föredrag på Redareföreningen i Göteborg. Jag tog upp den här frågan om nödvändigheten av en vinststerilisering och sade att en sådan har sin primära motivering däruti, att det ger en möjlighet till en mera samlad och lugn lönerörelse om inte det ena förbundet har företag med för stora vinster, som irriterar och gör det besvärligt att åstadkomma just denna samlade lönerörelse som vi alla önskar.

Jag sade att nu har den här frågan om de höga vinsterna blivit etablerad. Om jag fattar herr Bohman rätt så menar han att här har man nu snackat så mycket om höga vinster att regeringen viker och kommer med det här förslaget. Det är inte alls på det sättet. Jag kan försäkra herr Bohman att talar han med mina kolleger så får han veta att det här är tankegångar som jag hade långt innan denna diskussion egentligen på allvar tog form. Om man kallar den för etablerad eller inte må vara en smaksak. Jag har lagt fram och signerat förslaget. Jag får väl räkna in mig bland de etablerade opinionsbildarna, och jag har alltså haft den här uppfattningen långt innan det blev en allmän diskussion om den.

Nu är herr Bohman till min överraskning sur över det här förslaget. Han är mycket surare än vad hans politiska uppdragsgivare är, och det är, tycker jag nog, att gå till överdrift. Herr Bohman fortsätter med talet om det s. k. orimliga skattesystemet.

Vi skall ha, säger herr Bohman, en stimulerande skattepolitik. Nu fick statsministern tillfälle i en replik att sätta kyrkan mitt i byn. Det är lätt att tala om skattesänkning när man pratar utan ansvar, det är svårare när man skall tala med ansvar. Detta har varit en mycket hälsosam läxa för herr Bohmans partivänner på det kommunala planet, som nu har ställts inför realiteter. Allt det här talet om att det nya skattesystemet skall innebära revolutionerande förändringar, naturligtvis skattesänkningar, eller att man över huvud taget skall kunna få mera skatteinkomster om man sänker skatten – det är ju innebörden i herr Bohmans

linje – vågar man inte praktisera på vare sig riksplanet, landstingsplanet eller kommunplanet. På den punkten är jag överens med dem av herr Bohmans partivänner som nu är tvingade att ta ett ansvar.

Får jag gratulera herr Bohman för den naturlyrik som han innerst inne i hjärterötterna besitter? Hans sätt att skildra skärgårdens blomster, när primula veris och anemone nemorosa slår i blom, när alfågeln ropar, när ejdern får sina gässlingar, är värt en honnör. Det vittnar om fantasi och inlevelse. Försök med litet grand av den inlevelsen när herr Bohman funderar över skattepolitiken, så kommer han mycket närmare finansministern!

Jag tror det var herr Bohman som också talade om att här har tidningen Fackföreningsrörelsen varit kritisk och sagt ifrån att nu får det vara slut med provisorier, nu skall vi ha ett nytt skattesystem. Ja, dessa provisorier har skett i samförstånd, kanske inte med tidningen Fackföreningsrörelsen men med dem som beslutar inom fackföreningsrörelsen. Det sista provisoriet, som har lagts ut i form av en beställning för 1976, innebär ett tillmötesgående efter enständiga framställningar från LO, TCO och SACO. Om den sittande skattekommittén längre fram får möjligheter att göra ett nytt system, skall det bli mycket intressant att få avläsa det. Men tro inte att man med ett allmänt tal om nya system och ett avståndstagande från s. k. provisorier kommer fram till den lysande lösningen att vi har ett välfärdssamhälle med vad välfärdssamhället kostar utan att behöva betala de skatter som det kostar! Det är fråga om var man skall lägga dem – härvidlag kan man ha olika meningar. Jag är inte säker på att herr Bohman skulle vara beredd att utan vidare svära på de uppfattningar som måhända tidningen Fackföreningsrörelsen innerst inne anser vara de riktiga vägarna.

På samma sätt är det med den här diskussionen om indexreglering av skatterna. Det är sannerligen ingen radikal medicin för att bättra saker och ting.

Det här har vi talat tillräckligt om, så jag skall inte ta tiden i anspråk ytterligare. Jag har gått över tiden, herr talman – jag brukar göra det – och jag ber om ursäkt för detta. Men låt mig säga så mycket som att de nationer som prövat denna indexreglering av skatterna står ju inte som några specifika föredömen när det gäller folkhushållning och ekonomisk situation i nationen.

Herr talman! När jag satt och lyssnade på herr Bohmans skattepolitiska propaganda tyckte jag – det låter litet hårt, men jag måste nog säga det – att det var dekadans i förhållande till vad hans parti tidigare har framfört i sådana här frågor. Det fanns ju trots alla överdrifter ändå hos Hjalmarson-Svärd och Gunnar Heckscher en viss konsekvens. För det första var de ganska rädda om statsfinanserna och rädda om landets ekonomi, och för det andra höll de mycket hårt på att man skall betala för reformerna. Det är den där enkla och riktiga slutsatsen som jag inte finner längre i det moderata samlingspartiet, och nu förstår jag, herr talman, varför man slopat den gamla satsen "Lita på högern".

Onsdagen den
6 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

Herr HELÉN (fp):

Herr talman! Finansministern började med ett svar på min interpellation, och jag tackar honom för det.

Den tanke som gick igen både i det utdelade svaret och i finansministerns reflexioner efteråt, som svävade ut på ganska vida vägar, var att de snabbt stigande olje- och råvarupriserna har fört med sig ett betydande omslag i Sveriges utrikeshandel. Vi hörde flera gånger detta, att från ett beräknat överskott i år på 4 miljarder kronor hamnar vi i ett faktiskt underskott på 4 miljarder. Alldeles uppenbart är att det i det här nya läget enligt regeringens bedömning krävs en fortsatt stram kreditpolitik. Det är detta som gjort att jag frågat – jag är undrande om det verkligen är regeringens mening att denna strama kreditpolitik skall fortsättas ända till dess att balansen i utrikeshandeln är återställd. Det är ju i stor utsträckning svenska pengar som har vandrat ut när vi betalat för oljan, och dessa finns nu, med nya ägare, insatta på bankkonton i Schweiz och på andra håll. Det är inte orimligt – jag skall komma in på det litet senare – att vi lånar tillbaka av dem.

Men finansministern för oss med sitt svar, tycker jag, rätt in i själva grundfrågan: Skall vi svälta eller investera oss till balans i utrikeshandeln? Det är naturligtvis en fråga som Sverige inte på något sätt är ensamt om, för omslaget i vår utrikeshandel är ju bara en mindre del av hela den ekonomiska världsbilden.

Jag har inte någon annan uppfattning än finansministern: Sverige är i själva verket ganska lyckligt lottat. Våra exportvaror har stigit raskt i pris på världsmarknaden. Genomsnittet för de senaste tolv månaderna är ca + 30 procent. Massapriserna har gått upp med 62 procent, papper och papp med 67 procent, järn och stål med 44 procent. Och här hemma har vi ju med hjälp av bl. a. den sänkta momsens under några månader i år lyckats hålla den ekonomiska aktiviteten uppe högre än den annars skulle ha legat och arbetslösheten i motsvarande mån nere.

OECD-länderna som grupp skulle normalt ha haft ett överskott i år i sin handel med andra länder. Nu får de i stället ett underskott 1974 i storleksordningen 250–300 miljarder kronor, dvs. lika mycket som hela den svenska bruttonationalprodukten – vad vi gemensamt har arbetat ihop.

Till detta väldiga problem kommer så hela inflationsproblemet, en inflation som har svept fram i tre vågor. Först kom de väldiga prisstegringarna på råvaror. De hängde samman med att högkonjunkturen var så samtidig och samstämmig i stora delar av världen med undantag just för Sverige. Det var 1971–1972. Sedan kom 1973–1974 fyrdubblingen av oljepriserna, som nu slår igenom fullt ut i alla led i ekonomin. Och den tredje inflationsvågen var den som utlöstes på många håll när löntagarna av naturliga skäl ville kompensera sig för penningvärdets fall. När inflationen väl blivit så här snabb är ju risken att den lätt rullar på av sig själv genom spekulationsuppbyggnad av lager, genom jakt på fasta värden, genom kapplöpning löner-skatter-priser och på sina håll

en allmän brist på tilltro till regeringarnas förmåga att hålla penningvärdet uppe.

Det var för att bryta denna onda cirkel av inflationsförväntningar som leder till ny inflation som vi gav vår medverkan till Hagaöverenskommelsen. Vi menar att genom sänkt skatt, genom ett första spjärntag mot inflationen, genom konkreta åtgärder för att mildra verkningarna av den inflation som vi inte kan komma ifrån samt genom att låsa en del av konjunkturvinsterna för investeringar borde parterna gå in i avtalsrörelsen med goda förutsättningar för ett snabbt och lugnt förlopp.

Där vill jag helt kort säga några ord om finansministerns presentation av gårdagens proposition. Visst är det bra att de anställda får vara med och bestämma om dessa nya stora investeringar. Vi menar att det skall ske över hela fältet. Om vi så småningom får en ny aktiebolagslag som bygger på att de anställda inte bara är insatt arbetskraft utan har en med kapitalägarna likvärdig ställning, så får vi ett sådant system. Men modellen just nu, att företagsledningen och de anställdas representanter säger sitt och att regeringen sedan bestämmer, är verkligen inte ett mönster för framtiden när det gäller arbetsdemokratin. Arbetsdemokratin bör tvärtom gå ut på att de som är verksamma inom företagen själva kan klara sina problem inom de ramar som staten drar upp. Och vi får därför vid riksdagsbehandlingen försöka se till att inte regeringen, och då främst finansministern, blir den som skall bestämma i detaljerna, ty det vore att förvandla arbetsdemokratin till centralstyrning.

Men låt mig återknyta till kampen mot inflationen. Ute i världen beror den nu i allt mindre grad på höjda råvarupriser. De enorma betalningsunderskotten frestar många regeringar att strama åt. Ur varje lands eget snäva perspektiv kan det ibland förefalla rimligt att göra det, även om priset då blir högt i form av växande arbetslöshet, en tanke som vi inte kan acceptera här hos oss. Men om alla länder handlar på det sättet blir följden – som en del av undergångsprofeterna litet väl drastiskt har uttryckt det – en världsvid depression och massarbetslöshet. Vi kan ju inte exportera inflation och arbetslöshet till varandra. Då råkar alla illa ut. Det är den enkla sanning som världens regeringar borde vara betydligt mer medvetna om i dag än på 1930-talet.

Handelsministern uttryckte samma tanke så här i ett anförande på Svenska bankföreningen häromveckan: "En ytterligare uppbromsning av den ekonomiska aktiviteten bland i-länderna nästa år skulle ytterligare förvärra situationen. Det skulle snabbt kunna föra oss in i ett ekonomiskt och politiskt klimat, som påminner om 30-talets, ---. Och världsdepressionen skulle vara över oss utan egentlig förvarning."

Inte heller han var alltså främmande för att ta till mycket starka ord, även om han självfallet varnade för denna utveckling.

Nu gäller det alltså att hitta vettiga former för att även till vårt land slussa tillbaka en del av oljepengarna. På det arbetar man nu, som finansministern så väl känner till, inom internationella valutafonden. Men det är också viktigt att varje enskilt land undviker att falla för frestelsen

Onsdagen den
6 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

att svälta sig till balans i utrikeshandeln och en lugnare inflationsutveckling.

Jag tycker att Sverige – och då naturligtvis i första hand finansminister Sträng – bör dra två slutsatser: grundriktningen bör vara att investera oss till en långsiktig balans i utrikeshandeln, och de investeringarna bör stimuleras nu. Det bör då också finnas goda förutsättningar för att vi på sikt får en ökning av industriinvesteringarna och deras resultat just i ett läge med svag konjunktur. Det är då vi behöver dem för att kunna gripa fast i den konjunkturuppgång ute i världen som de flesta ändå räknar med om något år.

Därför menar jag att i det här läget bör vi kunna gå ut och ta lån för att driva en ekonomisk politik med stimulerande inslag. Jag ser det alltså inte som någonting osunt att låna tillbaka svenska pengar som nu står i banker ute på kontinenten.

Jag är väl medveten om att finansministern bättre än jag kan överblicka ränteläget skiftningar från dag till dag. Men det har ändå skett en alldeles påtaglig sänkning. Samma typ av lån som bara för ett par månader sedan fick betalas med så skriande höga räntor som 14 procent tas nu till ett par procent lägre. Det finns t. o. m. medelkorta lån i schweizerfrancs – ganska stora belopp – som har tagits med så låg räntefot som 8 1/4 och t. o. m. 7 7/8 procent. Det är alltså inte säkert att de är klokast som spekulerar i att bara vänta och se.

Sverige bör ha goda förutsättningar att få bra lån med vår, i förhållande till många andra länders, stabila ekonomi. Men självfallet så är det ingen delad mening om finansministerns beskrivning att det här bara skall ske tillfälligt och med lån av övergående karaktär.

Om Sverige lånevägen kan hålla uppe en relativt hög ekonomisk aktivitet även under 1975 ger vi därmed ett bidrag till den ekonomiska återhämtningen över huvud taget. Det stora problemet är att de länder som är mest i behov av utländska lån hittills fått mycket liten del av oljemiljarderna. De är, på ett förbluffande sätt, i hög grad placerade i väldigt korta arrangemang, och nära 100 miljarder av de ca 125 miljarder kronor som oljeländerna under årets åtta första månader placerat utomlands har gått till eurovalutamarknaden och till USA.

Konjunkturinstitutet räknar i sin höstrapport, som alltså är dagsfärsk och som finansministern åberopade, att senast andra halvåret 1975 skall det ske en återgång till en förbättrad ekonomi ute i världen, men man betonar vad som händer på vägen dit: att man på den svenska kreditmarknaden får räkna med möjligheten av att det andra halvåret 1974 inträffar en ganska betydande försämring av företagens likviditet. Det är ju det som gjort att jag velat ta upp det här i en interpellation. Vi har en lång marknad som har kört fast, och man kan t. o. m. säga att det nästan inte existerar någon dagslånemarknad. Då är det väldigt svårt att fatta att den klokaste åtgärden är att hålla fast vid exakt de kassakvotsbestämmelser och de likviditetstal som spikades för ett halvår sedan.

De mindre företagen kan svårligen själva gå utomlands och låna. Många av dem har inte heller några stora vinster att ta till, och kvar står att fortsatt stopp på utlåningen under fortsatt inflation kommer att i dessa mindre och medelstora företag påverka investeringarna ogynnsamt under 1975. Nu förstärks de här svårigheterna på den längre svenska marknaden av att AP-fondens lånekapacitet av ett par skäl inte har ökat så snabbt som beräknats. Det rör sig enligt en del uppgifter om en minskning av en beräknad ökning på 10 miljarder mot en faktisk ökning på 8,7, alltså ett bortfall av 1,3 miljarder. Det kan ju i sin tur leda till att de mellanhandsinstitut som är speciellt inriktade på de mindre och medelstora företagen – dit hör ju Industrikredit och Företagskredit – på nytt hamnar i samma hopplösa situation som 1972 och 1973, nämligen att de beviljar en rad lån men inte kan betala ut lånen. Det var väl för ett till ett och ett halvt år sedan ca 300 lån som var beviljade men inte kunde utbetalas. Jag är nu rädd för att man kommer in i samma situation. Nu fanns det ett par rader i finansministerns skrivna svar till mig som signalerade en viss förståelse för den här situationen.

Jag skulle därför vilja fråga: Vad döljer sig bakom finansministerns formulering att det är av vikt att de mindre och medelstora företagen skyddas genom att tillgången på lån via de olika specialinstituten hålls uppe på en tillfredsställande nivå? Jag vill dessutom fråga direkt: Är finansministern beredd att låta staten gå ut och ta även något större lån utomlands för att därmed kunna lätta på trycket på den inhemska kreditmarknaden? Och vill finansministern säga någonting mer i huvudfrågan: Skall Sverige svälta eller investera sig till balans i utrikes-handeln?

Herr FÄLLDIN (c):

Herr talman! Finansministern kom i interpellationssvaret självklart in på kreditrestriktionerna, och kärnpunkten i hans resonemang var att det behövs en fortsatt stram kreditpolitik men att företagen ändå bör ha goda förutsättningar att genomföra sina planerade investeringar. Låt mig då först notera att restriktionerna den här gången inte blivit lika förödande som under den förra konjunkturuppgången 1969–1970. Man måste då samtidigt göra den reservationen att det ännu inte går att komma med något direkt slutomdöme. Men i värsta fall kan nya inslag i den ekonomiska utvecklingen leda till att vi får behålla restriktionerna under betydligt längre tid än förra gången.

Det nya som inträffat är omsvängningen i bytesbalansen till följd av de högre oljepriserna, och dessutom måste man ta hänsyn till att den för närvarande mycket snabba inflationseffekten reellt sett urholkar AP-fondens utlåningsmöjligheter. Det är samma omständighet som herr Helén nyligen har pekat på.

Det är mot den bakgrunden som debatten om en ökad upplåning i utlandet har kommit upp. Det är inte så länge sedan regeringen blankt avvisade möjligheterna att låna upp pengar i utlandet t. o. m. för mycket

angelägna investeringar. Den som är minnesgod kan säkert erinra sig med vilken inlevelse både Gunnar Sträng och Kjell-Olof Feldt, som då var ordförande i riksbanksfullmäktige, på hösten 1970 avvisade Gunnar Hedlunds förslag om ett utlandslån på omkring en miljard kronor för att säkerställa viktiga investeringar inom industrin. Man gick t. o. m. så långt att man betecknade herr Hedlunds förslag som oansvarigt. Men det dröjde inte så länge innan riksbanken med Gunnar Strängs goda minne slog in på Hedlunds "oansvariga" politik genom att tillåta industriföretag men också den statliga Investeringsbanken att ta upp lån utomlands.

Nu är det ju inte principen som sådan som diskuteras. Diskussionen gäller i stället vilka vägar vi skall gå för att få tillgång till de s. k. petrodollarna. Fortfarande finns det olika uppfattningar om hur mycket det är lämpligt att låna upp, och jag vill betona vad jag sade tidigare i dag, nämligen att självklart måste vår inställning vara, om vi går ut och lånar pengar, att det får bli för en kort period. Vi kan inte långsiktigt hålla på att låna utrikes – där delar jag helt finansministerns uppfattning.

Man har hittills i första hand hänvisat företagen – i praktiken då de allra största företagen – till att ta upp lån på den internationella marknaden. Det senaste året har riksbanken emellertid inte lyckats särskilt väl med detta. Det beror naturligtvis på ränteskillnaderna mellan Sverige och utlandet, men det beror också på att företagen för närvarande är likvida på grund av sitt goda vinstläge, och då kan det naturligtvis inte finnas något överdrivet intresse hos dem att gå ut och ta upp nya lån. Därför har jag kommit fram till att det är dags att staten nu själv träder in som låntagare på utlandsmarknaden. Det finns ett stort lånebehov hos de mindre företagen, hos kommunerna och hos staten själv. Uppträder staten som låntagare på den internationella marknaden kan staten där täcka en del av sitt eget lånebehov, och resultatet måste då bli att AP-fondens utlåningskapacitet i större utsträckning kan tas i anspråk för t. ex. kommunernas och de mindre och medelstora företagens behov.

Liksom herr Helén noterar jag att finansministern i sitt svar inte ville utesluta att de mindre och medelstora företagen kan få vissa svårigheter att finansiera sin verksamhet. Han betonade också att det är viktigt att dessa företag skyddas genom att tillgången på lån genom specialinstitutet och genom företagareföreningarna hålls på en tillfredsställande nivå. Men på samma sätt som herr Helén efterlyser jag besked om hur det skall ske. Det är ju så att dessa kreditinstitut – Industrikredit och Företagskredit – hittills har fått huvuddelen av sina medel från AP-fonden. Om den kreditförseln stryps får det direkta effekter på dessa instituts utlåningskapacitet. Om staten då fortsätter att ta AP-medel i anspråk i lika stor utsträckning som hittills och den totala kapaciteten inte växer till som man tidigare beräknat, måste Industrikredit och övriga institut få väldiga svårigheter att skaffa pengar på andra vägar. Också jag är intresserad av att få veta hur finansministern menar att det skall gå till.

Jag vill upprepa att lösningen enligt min mening ligger i att staten

själv uppträder som låntagare. Då kan Industrikredit, kommuner och andra som traditionellt får sina pengar från AP-fonden också i fortsättningen få sina pengar den vägen. Det är det säkraste sättet att garantera att den här delen av näringslivet får sina kreditbehov tillgodosedda.

Låt mig sedan något bemöta de kommentarer finansministern fällde med anledning av debatten tidigare i dag. Herr Sträng gick igenom den proposition som lades fram i går om sterilisering av bolagsvinsterna och tillät sig säga att det naturligtvis hade varit frestande att följa herr Fälldins förslag och dra in pengarna till statskassan. Vad är det som gör att finansministern använder denna formulering? Jag är helt övertygad om att finansministern vet att de åtgärder han aviserade i propositionen i går gäller år 1974. Jag är lika övertygad om att finansministern vet att våra förslag gäller 1975. Finansministern och jag befinner oss i samma situation. Vi anser båda att statskassan skall ha in de 1 800 miljoner kronor som skatteomläggningen kostar. På den punkten är vi överens. Finansministern tvekar inte ett ögonblick att ta dem från näringslivet. Skillnaden är att finansministern och regeringen tar en avgift på lönesumman, oavsett de enskilda företagens situation – det är naturligtvis en konkret bekräftelse på att herr Sträng ser företagen som ett kollektiv, vilket han också var noga med att understryka flera gånger i sitt anförande nu i kväll – medan vi i centern vill lägga denna pålaga så, att den träffar de företag som har betalningsförmåga. Och detta gäller alltså 1975. Det vore faktiskt bra om herr Sträng försökte göra klart för sig själv och för sin omgivning att det är skillnad på företag och företag. Jag lyssnade mycket noga när finansministern opponerade sig mot påståendet att löneskatten slår blint. Efter ett längre resonemang kom finansministern fram till slutsatsen: i alla företag skall alla anställda ha lön. Ja, det kan vi ju skriva under på allesammans. Men vad som är skillnaden är, att i somliga företag är lönesummans andel av den totala kostnaden i produktionen mycket hög därför att företaget är arbetskraftsintensivt, under det att i andra företag lönesummans andel av den totala produktionskostnaden är låg. Att då lägga den statliga skatten som en procentuell pålaga ovanpå lönesumman, det är ju ett uttryck för att man ser företagsamheten som ett kollektiv och inte vill studera om det finns skilda förutsättningar.

Sedan sade finansministern att han vill bli befriad från debatten om arbetsgivaravgifternas negativa inverkan på kommunerna. Jag förstår det mycket väl. Men jag kommer inte att villfara finansministern i det avseendet. Det går icke att förneka att i den utsträckning som staten lägger beslag på ett möjligt löneutrymme så berövar man kommuner och landsting ett skatteunderlag.

Sedan tar finansministern exemplet med arbetstidsförkortningen. I många fall har arbetstidsförkortningen inneburit att det är nya människor som fått gå in och ta jobben. Dessa människor har fått lön och varit med om att öka skatteunderlaget. Den parallellen kan jag alltså inte godkänna.

Jag fick inte något svar av statsministern tidigare i dag på frågan varför regeringen inte kan tänka sig att använda principen skatt efter bärkraft även när det gäller företagsamheten. Beträffande denna fråga vill jag upprepa att vi är ense om att vi skall skaffa fram de 1 800 miljonerna; dessa pengar behöver statsverket. Vi tar inte mer än finansministern. Vi försöker lägga ut skatten efter bärkraft. Finansministern lägger den på företagsamheten som ett kollektiv, och lönesumman i företagen får vara underlaget för denna pålaga.

Jag håller med finansministern om att vi kan ha fortsatt debatt om sjukförsäkringsavdraget när den frågan kommer upp till behandling här i kammaren. Men en sak måste jag få fråga: Hur kan finansministern säga att man har fått en ytterligare skattelättnad om man får behålla rätten till avdrag för en avgift ett år till? Det är ju vad finansministern säger! Jag upprepar: Hur kan man säga att man fått ytterligare en skattelättnad om man får behålla en rätt som man haft i många år? Det vore intressant att få veta.

Sedan var finansministern uppenbarligen irriterad över att jag tillätit mig att påpeka hur kortsiktig 1967 års jordbrukspolitik var. I ett sammanhang sade finansministern, att om folk vill ha egna hem så skall de ha det. Det tycker jag är bra att finansministern säger nu. Bostadspolitiken under den socialdemokratiska regeringen har verkligen inte varit inriktad på att hjälpa dem som vill ha egna hem. Inriktningen har varit en helt annan, vilket vi har opponerat mot i många år.

Men så frågar då finansministern: Vad är herr Fälldin ute efter? Är det att gå tillbaka till lien och de här gamla produktionsmetoderna; skall vi odla upp de gamla torpen, där det nu växer skog? Då tycker jag att finansministern har små anspråk på skog. Typiskt för vad som hände under inflytande av regeringens propåer om jordbrukspolitiken på 1960-talet var att åkrarna slyade igen. Och sådant sly har verkligen inget värde i massproduktionen eller när det gäller att producera sågade trävaror. Det är inte mycket till skog. Det är egentligen marker som är värdlösa från alla synpunkter.

Jag känner mig inte oroad – snarare tvärtom – inför tanken att det kommer att ske en viss nyodling. Uppriktigt sagt tror jag att den behövs. Att odla jord är i vårt moderna samhälle i hög grad en fråga om samhällsplanering. Öresundsbron är ett bra exempel på vad följderna blir för åkerjorden om man prioriterar sådana saker. Det är många munnar som skulle kunna mättas av den jord som skall asfalteras om planerna förverkligas.

Nej, jag pekade på vad som har varit regeringens politik. Jag skall inte upprepa alla punkterna utan bara nämna ett par av dem. Man skulle sänka självförsörjningsgraden till 80 procent. Man skulle minska den odlade arealen med en tredjedel. Mina frågor var helt enkelt: Är det inte dags att medge att den sortens jordbrukspolitik var och är kortsiktig och felaktig? Är det inte dags att klart säga ja till vårt krav att all jordbruksjord skall användas för livsmedelsproduktion? Är finansministern

verkligen emot det? I så fall tror jag att han kommer att vara ensam om det om bara något år. Är det alltså inte dags att öppna medge att den politiken var felaktig och i stället gå in för att ange riktlinjer på det sätt som vi har formulerat dem.

Herr BOHMAN (m):

Herr talman! Finansministern var välgörande optimistisk med tanke på de domedagsprofeter som härskar relativt fritt i dagens samhälle. Jag är liksom herr Sträng alldeles övertygad om att det inte kommer att bli någon kris av 1930-talets karaktär.

Men jag måste samtidigt erkänna att finansministerns svar på herr Heléns interpellation om kreditpolitiken gjorde mig orolig. Det ligger nämligen alltför nära till hands att dra paralleller mellan vad finansministern säger nu år 1974 och vad som hände våren 1971. De utomordentligt allvarliga konsekvenserna 1971 för den svenska företagsamheten och framför allt för de mindre, de medelstora och de nystartade företagen, för investeringar, för produktion och för sysselsättning lever alltför klart i vårt minne för att vi skall finna sådana paralleller mellan de åren särskilt tilltalande.

För närvarande har vi faktiskt i realiteten ett kreditstopp. Utlåningen har under det senaste halvåret om vi räknar om det på helårsbasis ökat med bara 5 procent. I verkligheten innebär det, vilket herr Sträng säkerligen känner till, en minskad kreditvolym. Riksbankens höjning av kassakvoten innebär en nedskärning av kreditutrymmet i storleksordningen 3,5 miljarder kronor. Sveriges bytesbalans är oroande. Men våra svenska problem är faktiskt inte större än andra länders. Tvärtom har vi på grund av det senaste årets goda konjunkturer för de svenska råvarorna kommit i ett förhållandevis bättre läge än många andra länder. Vi måste vara beredda att bära vår andel av oljekrisens konsekvenser. Försöker vi vältra över problemen på andra försvåras de internationella balanssträvandena.

För bara några veckor sedan stod statsminister Palme i Canada och förordade med allt det engagemang som han är mäktig, och det är ju inte lite, en expansiv ekonomisk politik inom västvärlden. Samma sak upprepade han i stort sett här i kammaren för några timmar sedan – med all rätt.

I det kortsiktiga perspektivet kan man inte lösa bytesbalansproblem genom restriktiva ekonomiska åtgärder. Det slår på längre sikt tillbaka inte bara på det egna landet utan drabbar också den internationella balansen. Vårt mål måste vara – därom är vi alla överens – att stimulera till en utbyggd exportkapacitet. Vi måste alltså investera mera. Vi måste också bygga ut den importkonkurrerande industrin för att på den så att säga passiva sidan påverka handelsbalansen. Detta understryker ytterligare min kritik mot de steriliseringsåtgärder som regeringen nu har framlagt förslag till, inte av sakliga skäl – jag vidhåller det, herr finansminister – utan av de psykologiska orsaker som regeringen själv med-

Onsdagen den
6 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

verkar till att skapa.

Vi bör, som sagt, stimulera investeringarna, och då räcker det inte att vi bara bygger ut för de stora exportföretagen. De många mindre och medelstora företagen har stor betydelse för den svenska handelsbalansen. Många säljer direkt på export. Många är underleverantörer till större företag som säljer på export. Och dessa företag dominerar i hög grad den importkonkurrerande företagsamheten inne i Sverige.

Man har alltså inte rätt att, som finansministern tycks göra i sitt interpellationssvar, nöja sig med att hänvisa till upplåning utomlands och till företagens goda vinstsituation och därav dra den slutsatsen att en fortsatt stram kreditpolitik inte behöver påverka den totala investeringsverksamheten. Detta är inte riktigt.

Den mindre och medelstora företagsamheten har inte sådana reserver som de stora företagen har. De mindre och medelstora företagen har inte samma möjligheter som de stora att ta upp lån utomlands. De är över huvud taget mycket hårdare drabbade så snart kreditrestriktioner tillgrips. Just denna för vår handelsbalans och sysselsättning så väsentliga grupp kommer att drabbas av fortsatt stram kreditpolitik, en politik vars konsekvenser kommer att verka ut sedan de goda årens reserver har konsumerats. Konsekvenserna därav kommer att göra sig gällande just i det läge då konjunkturen håller på att vända neråt igen. På den punkten är ju alla överens, herr finansminister, att konjunkturen nu har passerat toppen och är på väg nedåt. Alla – LO, TCO, Industriförbundet och även konjunkturinstitutet – är överens om att konjunkturen nu håller på att vända. Därför borde det just nu vara angeläget att vidta lättnader och att över huvud taget inrikta den statliga kreditpolitiken på sådana åtgärder att utrymmet för de mindre och medelstora företagens kreditbehov vidgas.

Man har också anledning att ställa sig frågande inför de kreditåtaganden gentemot omvärlden som diskuteras just nu inom regeringen. Jag tror mig veta – på den punkten är jag inte alldeles säker – att det har framförts propåer om exportkrediter till Polen, Sovjetunionen, även till Rumänien, har det sagts, och senast till det oljerika Algeriet. Visst är det värdefullt att på det sättet vidga handelsutbytet och söka stimulera exporten till sådana länder, men i ett läge då kredittillgången är så begränsad som den är för närvarande bör man verkligen allvarligt överväga om det inte vore bättre att i första hand se om det egna huset och satsa på den egna företagsamheten framför att göra satsningarna utomlands.

Man bör också – som flera talare har varit inne på förut – allvarligt överväga om inte staten och kommunerna bör ta upp lån utomlands för att på det sättet minska trycket på den inhemska marknaden och vidga utrymmet för företagens kreditbehov. Finansministern argumenterade starkt mot en statlig upplåning utomlands. Jag har svårt att förstå hans argumentation. Det är inte svårt att göra en sådan upplåning utomlands om man verkligen vill. Då svarade Gunnar Sträng sig själv och sade att naturligtvis kan man tänka sig att göra detta i ringa ut-

sträckning och om upplåningen är av övergående karaktär. Jag håller med om den sista punkten, att sådana här upplåningsåtgärder bör vidtas när de kan bli av övergående karaktär, när de verkligen behövs. Däremot håller jag inte med om att de skall vara av ringa utsträckning, utan lånen skall vara tillräckligt stora för att åstadkomma den lättnad som behövs. Vi har anledning att dra oss till minnes att vi byggt upp en stor del av vårt näringsliv och även våra järnvägar här i Sverige genom lån utomlands en gång i tiden. Jag har personligen svårt att förstå vad det egentligen är för skillnad mellan att staten går ut och lånar här hemma och att staten lånar utomlands annat än att ränteläget utomlands just nu är ogynnsamt. Men om någon skall kunna ta dessa ränteförluster borde det framför allt vara staten. Varför man skall behöva resonera om nya skatter för att täcka räntorna på lån utomlands när man inte behöver resonera om nya skatter vid upplåningar hemma går över mitt förstånd.

Investeringsbanken har möjlighet att ta upp lån utomlands. Men det svenska bankväsendet i övrigt har mycket små möjligheter till sådant. Skulle man inte kunna vidta lättnader i det hänseendet och stimulera en tillförsel av krediter till vårt land som sedan kunde kanaliseras via bankväsendet till de kreditefterfrågande svenska företagen? Detta är frågor som jag tycker att finansministern har anledning besvara. Han har själv desto större skäl att göra det som han i sitt interpellationssvar till herr Helén har förklarat sig inte vilja utesluta "att mindre och medelstora företag kan komma att vidkännas vissa svårigheter att finansiera verksamheten". Vi vill inte ha ett idiotstopp till. Vi har tillräckligt bistra erfarenheter av vad som hände 1971. Läget är i dag ovissare, osäkrare och i vissa hänseenden farligare än det var 1971. Vi vet nu vilka konsekvenser som då följde i form av efterkrigstidens största arbetslöshet. Den situationen måste vi nu till varje pris söka förebygga. Finansministern erinrade om att konjunkturinstitutet i sin rapport har förklarat att en ny uppgång i den internationella konjunkturen förmodligen kommer senast under andra halvåret 1975. Det är utomordentligt angeläget för oss att tillse att den konjunkturuppgången slår igenom här i Sverige och att det inte blir samma eftersläpning på nära ett år som under den senaste konjunkturuppgången, en eftersläpning som skapade stora svårigheter i vårt land. För övrigt finns det väl ändå anledning när man framför så optimistiska tongångar som finansministern och en del andra har anfört att påminna om att vi i dag har en hög arbetslöshet i vårt land som särskilt drabbar vissa utsatta grupper. Jag tänker på tjänstemännen, som inte minst här i Stockholm har stora bekymmer, och på akademikerna som har stora svårigheter och vilkas svikna förväntningar gör deras krisläge ännu allvarligare.

Prisstegringarna har vi behandlat tidigare. När finansministern talade om prisstegringar gjorde han en jämförelse mellan september 1973 och september 1974. Var det för att slippa ta med höjningen av moms den 15 september i år? Jag frågar bara. Vi skall också hålla i minnet

att konjunkturinstitutet i sin prognos talar om en prisstegring på drygt 12 procent. Sedan räknar man med en ytterligare prisstegring på bortåt 8 procent nästa år. Då kommer man fram till 20 procent på två år, och det är verkligen ingen blygsam siffra.

Finansministern talade om ordets makt över tanken och framhöll att det kan vara något ganska farligt. En stund efteråt säger finansministern att han hos skatteutredningen beställt en skattesänkning. Men, herr finansminister, är det sant? Har finansministern av skatteutredningen verkligen beställt en skattesänkning? Är det inte så att finansministern beställt en skatteomläggning och att de sänkningar av skatten för vissa grupper som det är fråga om skall täckas av ökade skatteinkomster på annat håll?

Vi har – det kan konstateras varje gång finansministern och jag resonerar om skatter – helt olika utgångspunkter. Jag tror att det finns möjligheter att sänka skatterna i vårt land och därmed stimulera fram ökade arbetsinsatser, nya initiativ, ökad produktion och produktivitet. Men det tror inte finansministern. Skall vi för att komma överens vänta på att ejdern får gässlingar, som finansministern sade, då lär vi nog få vänta i all evighet. Jag har för övrigt aldrig hört talas om att ejdrar kan få gässlingar. Inte ens i Göteborg kan en åda få gässlingar, det kan jag försäkra finansministern om.

Finansministern är ibland välgörande konservativ, ibland mindre välgörande konservativ. I ett hänseende är han inte särskilt välgörande konservativ, och det är när han för debatten precis på samma sätt år efter år. När Yngve Holmberg var partiledare talade finansministern om hur bra det var när Gunnar Heckscher var vår partiledare, och när Gunnar Heckscher var partiledare talade finansministern om hur bra det var när Jarl Hjalmarson var det. När nu jag befinner mig i den situationen nöjer sig finansministern inte med att åberopa en av våra tidigare partiledare, utan han räknar upp hela långa raden av dem. Jag tror inte att Arvid Lindman kom med, men det kanske var ett misstag från den konservative finansministern. Den här argumentationstekniken bör han enligt min mening sluta med. För även om blommorna vissnar och åter slår ut i blom så finns det vissa blommor, kriablomstren, som han någon gång borde upphöra att bjuda ut i buketter på det här sättet.

Jag kommer så tillbaka till uttrycket ordets makt över tanken. Om jag inte minns fel yttrade finansministern ungefär följande: Det borgerliga förslaget om att bibehålla avdragsrätten för sjukförsäkringsavgiften skulle ställa anspråk på ökade skatteinkomster på 1,6 miljarder kronor. Men det är ju fel, herr finansminister. Den avdragsrätten har vi ju för närvarande. Den kan alltså inte ställa ökade krav på inkomster för staten. Om den avdragsrätten kvarstår blir det alltså ingen skillnad i det hänseendet. Skulle man inte lika väl kunna vända på resonemanget och säga att regeringsförslaget förorsakar en skattehöjning för löntagarna på 1,6 miljarder kronor? Jag kan försäkra finansministern att skatteutredningen inte föreslog en skattehöjning för löntagarna på 1,6 miljarder kro-

nor. Det fanns ingenting av det slaget av resonemang i skatteutredningen. Det har dokumenterats tidigare i dag.

Sedan har vi diskussionen om Hagaöverenskommelsen och hur den slår för kommunerna. Den diskussionen har herr Löfgren, herr af Ugglas och många andra fört. Låt oss göra ett antagande för att klara ut den här problematiken. Antingen är det så att löntagarna i sina förhandlingar med kommunerna inte tar ut mer än vad som finns sedan man dragit ifrån de höjda arbetsgivaravgifterna, de höjda pålagorna, på kommunerna. Då har kommunerna naturligtvis inte förlorat någonting. De har inte försakats några extra utgifter, utan läget är plus minus noll. Men i det läget förlorar kommunerna på att skatteunderlaget blir väsentligt lägre än vad det skulle ha varit om man hade gått den vanliga vägen. De kalkyler som kommunerna har gjort för utvecklingen av skatteunderlaget håller inte i det läget, och kommunerna tillfogas därigenom en betydande förlust.

För att göra ett annat antagande kan det vara så att löntagarna i förhandlingarna med kommunerna tar ut mera än vad som svarar mot kommunernas direkta merkostnader genom de höjda arbetsgivaravgifterna. Det innebär merkostnader för kommunerna men samtidigt ett något bättre skatteunderlag. För närvarande tar både stat och kommun i skatter ut en del av inkomstökningarna för de enskilda medborgarna. Men efter Hagaöverenskommelsen är det bara staten som täcker sig för de ökade utgifterna.

Resonemanget om att kommunerna inte förlorar någonting håller alltså inte, herr finansminister.

Då säger herr Sträng, att om man inte hade träffat den här Hagaupp-
gårelsen så skulle löntagarna ta ut en dubbelt så stor lönehöjning. Ja, men det avgörande är ändå hur stort utrymme som står till förfogande. Man kan förhandla hårt, men man kan inte gå över gränsen för det utrymme som står till förfogande. Det har för övrigt löneglidningarna visat under det senaste året.

Herr WERNER i Tyresö (vpk):

Herr talman! Jag vill först tacka för svaret på herr Hermanssons interpellation, som han av kända skäl är förhindrad att motta själv.

Bakgrunden till interpellationen är de mycket höga vinsterna för de flesta företag – särskilt de stora bolagen och speciellt företag med stor exportandel.

Bolagsvinsterna har stigit så kraftigt att man t. o. m. har funnit det nödvändigt att införa ett nytt begrepp, övervinster. Vad som egentligen avses med övervinster har inte i alla sammanhang klart kunnat preciseras. Enligt min uppfattning handlar det dels om extravinster betingade av den gynnsamma exportkonjunkturen, dels om extravinster åstadkomna genom en återhållsam lönepolitik speciellt inom vissa branscher. Oavsett vad som är det ena eller det andra är det helt klart att de stigande bolagsvinsterna nödvändiggör särskilda åtgärder, och det är också ett krav

som har framförts med kraft från fackligt håll. I dag är det dock svårt att spåra någon särskilt stor entusiasm på det hållet efter gårdagens regeringsförslag.

Finansministern nöjer sig i sitt svar med att hänvisa till de åtgärder som föreslås i gårdagens proposition om avsättning till en särskild investeringsfond. Jag delar inte uppfattningen att de åtgärderna utgör ett fullständigt svar på frågorna om skärpt bolagsbeskattning.

I interpellationen har efterlysts skärpt beskattning av de höga bolagsvinsterna. Avsättningen till den nya investeringsfonden innebär inte någon sådan skärpning av beskattningen.

I interpellationen har vidare ställts frågan om undersökning om möjligheterna att göra bolagsbeskattningen progressiv. Den frågan, liksom frågan om att höja uttagsprocenten från 40 till 50 procent, ligger helt utanför vad propositionen om investeringsfond sysslar med. Jag kan för övrigt inte finna att frågan om att undersöka möjligheterna till progressiv företagsbeskattning ingår i direktiven till företagsskatteutredningen. Det är möjligt att jag har läst slarvigt, men i så fall kan finansministern rätta mig och tala om vad det står.

I interpellationen aktualiseras frågan om särskilda exportavgifter för att dra in de stora vinsterna på varugrupper som stigit särskilt mycket i pris. Den frågan kan inte heller anses löst genom förslaget om en investeringsfond.

Finansministern undviker en diskussion om de verkliga problemen med företagsvinster och företagsskatter genom att hela tiden hänvisa till det framlagda förslaget. De problem som aktualiseras i interpellationen är emellertid av mera långtgående och bestående art och kan inte lösas genom de tillfälliga åtgärder som föreslås i propositionen och som för övrigt inte heller är avsedda att skärpa beskattningen av bolagsvinsterna.

Jag tycker att det är orimligt att söka hävda att regeringens förslag om avsättning till särskild fond skall kunna ersätta en verklig skärpning av beskattningen av bolagsvinsterna. Regeringsförslaget innebär heller inte att förmögenhetsfördelningen utjämnas eller att lönearbetarnas inflytande över företagets kapital ökar.

En annan fråga som måste ställas i sammanhanget är: Vad är det som säger att just de vinstgivande företagen är de som behöver skattefria pengar till investeringar? Det är en annan svaghet med förslaget.

Regeringens proposition syftar – det utgår jag från – i första hand till att lugna den opinion som kräver åtgärder mot de stora bolagsvinsterna. Regeringens tanke är, som man säger, ett bidrag till en lugn avtalsrörelse. I klartext: Man vill få lönearbetarna att avstå från en större andel av de vinster som de har arbetat ihop.

Jag tror också att det är ganska orimligt att här visa återhållsamhet – mot bakgrund av företagets vinstökningar, mot bakgrund av de stora prishöjningarna och mot bakgrund av de kommande hyreshöjningarna, alltså hyreshöjningar som kommer att slå igenom trots den nyligen framlagda propositionen om bostadspolitiken. Jag tror för övrigt, herr talman,

att det finns anledning att här säga några ord om bostadspropositionen, även om vi i senare sammanhang skall diskutera den utförligare.

Propositionen om bostadspolitiken har föregåtts av budskapet om att den skulle innebära hyressänkningar. Att så knappast blir fallet är väl vid det här laget klart för de flesta.

Regeringsförslaget innebär i några avseenden – hyreslag och markpolitik – steg i positiv riktning, men det är mycket små steg. I den viktigaste frågan – hyran – medför förslaget inte alls att man tillgodoser kravet att en vanlig inkomsttagare skall kunna efterfråga en modern lägenhet utan att behöva bostadstillägg.

Man tar över huvud taget inte på ett avgörande sätt upp resonemang om de faktorer som i huvudsak konstituerar det nuvarande höga hyresläget. Man föreslår inga ingrepp mot monopoliseringen inom materialindustrin, man inför s. k. markvillkor – men markvillkor med så avgörande undantag att förslagets positiva sidor under överskådlig tid blir ganska verkningslösa.

Man inför ett subventionerat räntesystem, som innebär en direkt statlig subvention till privat kapitalbildning, subventioner till ökade vinster i materialindustrin – där inga försök skall göras att kontrollera kostnaderna – och subventioner till fortsatt vinst på privat uthyrning av lägenheter. Propositionen saknar förslag om statlig totalfinansiering. Den innehåller inga förslag om tillskapande av en statlig bostadsbank, som skall tillhandahålla kapital till bostadsbyggande till låg och fast ränta.

Propositionen innebär, som jag sade, ingen allmän hyressänkning – bara större möjligheter till finansiering och vinst inom ramen för de hyror som det är politiskt möjligt att ta ut.

Förslaget när det gäller lånesystemet betyder att de nuvarande paritetsslånen skall avskaffas och att staten skall subventionera bostadslåneräntan, så att den under första året blir 3,9 procent och för småhus bebodda av ägaren 6 procent i stället för marknadsräntan på 8,25 procent.

Skillnaden mellan de föreslagna generella subventionerna och de som fanns före paritetsslånens genomförande är att de föreslagna subventionerna skall minska år från år – för att efter drygt 20 år för flerfamiljshus och drygt 10 år för småhus som bebos av ägaren vara helt försvunna. Vid den tidpunkten skall räntorna enligt förslaget ha trappats upp till marknadsräntans nivå. Det innebär att kapitalkostnaderna, i stället för att minska år från år, kommer att vara desamma. Därmed kommer hyrorna att öka i takt med inflationen, och kostnadsskillnaderna mellan nyproducerade och något äldre hus blir mindre. Jag tror att man något förenklat kan säga att det nya lånesystemet är en kombination av det generella subventionssystem som fanns före 1967 och paritetsslånesystemet, som nu skall avskaffas. Något positivt fanns ändå i paritetsslånesystemet, nämligen att fastighetsägaren dock så småningom skulle betala tillbaka de statliga bidragen. Den återbetalningsskyldigheten försvinner nu.

Med den föreslagna subventionen uppnås en sänkning av kapitalkost-

Onsdagen den
6 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

naderna i de senaste årgångarna hus motsvarande 10–15 kronor per kvadratmeter. Det låter bra. Mot det skall dock ställas kraven på hyreshöjningar från kommunala och allmännyttiga bolag, som i inte få fall uppgår till 15–20 kronor per kvadratmeter. Det innebär att det i de flesta fall inte blir en hyressänkning utan en hyreshöjning.

I förhållande till paritetslånesystemet innebär förslaget en direkt statlig subvention till privat kapitalbildning, dock något mindre än vad fallet var innan paritetslånen infördes. Man garanterar fastighetsägaren en avkastning på eget kapital.

Vid det tillfälle då de generella subventionerna avskaffades hävdade vårt parti att vi endast kunde gå med på en sådan åtgärd i kombination med en viss angiven räntepolitik innefattande en speciell lågränta för bostadsbyggande. Vi föreslog den gången att man skulle genomföra en statlig totalfinansiering genom tillskapandet av en statlig bostadsbank, som skulle tillhandahålla kapital till bostadsbyggandet till en låg och fast ränta. Endast under dessa förutsättningar kunde vi tänka oss ett avskaffande av de generella subventionerna. Vi menade också att vissa grupper skulle kompenseras i händelse av en stegrad hyresnivå. Den uppfattningen vidhåller vi i dag.

Vi kommer naturligtvis att i motioner närmare utveckla dessa synpunkter, men jag har velat anföra detta redan nu, eftersom det ingår i den allmänna bilden av den närmaste tidens regeringspolitik.

När det gäller bostadspolitiken hävdar vi, att ett grundläggande krav i en socialt inriktad bostadspolitik måste vara att alla skall ha tillgång till en god bostad till överkomligt pris. Bostaden skall vara en primär social rättighet.

Från dessa utgångspunkter har vi ställt och kommer att ställa våra förslag när det gäller att utforma en tillfredsställande bostadspolitik. Detta är den avgörande skillnaden mellan oss och de borgerliga partierna, som hävdar att de s. k. marknadsekonomiska krafterna skall styra bostadsförsörjningen. Samtidigt konstaterar vi att regeringens bostadspolitik i alltför hög grad har präglats av eftergifter för dem som hävdar att man genom marknadshyror skall uppnå balans på bostadsmarknaden.

Herr finansministern STRÄNG:

Herr talman! Jag vill minnas att jag i mitt första ganska långa anförande sade att riksbankens agerande vad avser affärsbankssystemet i år innebär att bankerna vet att de får expandera sin kreditgivning med ungefär 15 procent. Även om vi haft en prisstegring betyder det en volymökning för kreditgivningen. Hur affärsbankerna har disponerat denna ökning kvartalsvis är en senare fråga. Det är möjligt att de satsat särskilt hårt på första halvåret och därför just nu är tvingade att hålla igen för att inte årsresultatet skall överstiga den utsatta normen. Det kan vara en förklaring, och jag tror faktiskt att den är riktig.

Vidare ställde herr Helén vid ett par tillfällen frågan: Skall vi svälta oss igenom problemet med underskottet i vår bytesbalans eller investera

oss igenom det? Jag vill säga till herr Helén att jag knappast tror att någon nation är beredd att svälta sig igenom. Detta problem är inte antingen svart eller vitt, utan det kan ha alla nyanser där emellan. Man tar alldeles för starka ord i sin mun när man ställer problemet som om det antingen gäller att vi skall svälta eller investera oss igenom underskottet. Regeringen har ju med sitt under gårdagen framlagda förslag givit sin syn på det hela. Vi hoppas att vi skall ha möjligheter att investera oss igenom underskottet i bytesbalansen.

Vidare vill jag säga att jag inte uteslutit möjligheten att staten även går ut som låntagare. Inte heller har jag uteslutit möjligheten att riksbanken ger de större kommunerna samma chans. Men jag vill inte vara med på förslag som det jag har hört från industrihåll: "Bör inte staten helt hålla sig ifrån den inhemska kapitalmarknaden och i stället lämna den till företagsamheten?" Något av detta låg i oppositionsledarnas tal nu också. Jag har nämligen den uppfattningen att stora delar av svensk företagsamhet har ett så pass hyfsat vinstläge att de genom att varva inhemsk upplåning med utländsk upplåning har stora chanser att göra en företagskalkyl för sina investeringar som ger goda möjligheter att betala ränta och amortering; investeringen försvarar sig ändå som företagsinvestering.

Det här är en avvägning som man alltid får göra, och jag har med detta således bara sagt: Tro inte att man kan driva linjen att staten går ur sina anspråk på den långa marknaden! Vi får säkerligen vara med och dela på gracerna både när det gäller den goda upplåningen och när det gäller den dyrare upplåningen.

Sedan kan jag väl ge herr Bohman rätt i – det är möjligt att jag uttalade mig litet ofullständigt på den punkten – att skall staten gå ut och låna skall den inte göra det så ofta; det var det jag ville ha sagt. Om man bestämmer sig för att gå ut, då ligger det nog i praktiken så till att man får låna en hyfsad slant. Jag kan inte se någon annan praktisk framkomstväg.

Men så länge vi har situationen att det är en låg ränta på den inhemska kapitalmarknaden och en högre ränta utomlands har vi det här problemet, och det är sannerligen inte så lätt att lösa. Jag har med det här bara sagt att vi väl får försöka dela på både det onda och det goda enligt vad vi efter en hygglig bedömning kommer fram till.

Jag tror att det var herr Helén som talade om att det ju går att låna utomlands – man hade t. o. m. kunnat låna i Schweiz för en ränta som var väl så låg som vår inhemska kapitalmarknadsränta. Att man ändå inte är så pigg på att ge sig in på detta kan helt enkelt bero på att när det gäller Schweiz är det vissa kursrisker man tar med ett lån, och det kan verka återhållande på anspråken i fråga om att engagera sig på den marknaden. Jag tror att det är en naturlig förklaring.

Herr Fäldin tog upp den gamla historien om hur regeringen och riksbanken har hanterat kreditgivningen förr i tiden. Jag tror t. o. m. han nämnde dramat från augusti månad 1970 när herr Hedlund ställde sig

Onsdagen den
6 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

upp som någonting av nationens räddare och sade: "Jag har möjligheter att låna utifrån för att på det sättet stilla alla hungriga låntagare." Det var i och för sig ingen sensation. På den tiden överlöpdes vi av hugade bankmän utifrån världen, som ville offerera lån till oss, men vi ville inte ta emot dem av den enkla anledningen att vi levde i en sådan intensiv högkonjunktur att en påspädning av den inhemska likviditeten hade varit ohälsosam med hänsyn till vår önskan att ha en stabil ekonomi och en rimlig prisstegring. Det var detta som gjorde att de hårda kreditåstramningarna kom i maj månad. Vi hade ju en efterfrågan inom landet som i snabb takt konsumerade vår valutareserv, och om den hade fortsatt skulle den säkerligen ha fört oss farligt nära en devalveringssituation, vilket vi inte önskade.

Under 1971, 1972 och 1973 har det ju inte varit några kreditrestriktioner att tala om. Bankerna har fått öka sin likviditet som de själva har velat, och de har gjort det. De har expanderat sin utlåning på ett mycket kraftigt sätt och följaktligen såsom affärsföretag haft utomordentligt goda år. Deras vinster är ju skillnaden mellan in- och utlåning, och en stor volym ger naturligtvis bättre vinster.

Nu har vi den nya situationen att vi har haft högkonjunktur 1974, och vi har fortfarande pressen på vår valutareserv. Det rann ut 3,6 miljarder under första halvåret; det har varit lugnare nu under andra halvåret. Men det var ändock en så pass alarmerande varningssignal att riksbankens politik, som stöds av regeringen, har varit fullt förklarlig när det har gällt återhållsamhet i fråga om likvidiseringen av den svenska kreditmarknaden.

Jag tror att herr Helén svarade med att ställa några frågor. Jag har väl svarat på dem. Möjligen är det en fråga kvar: "Vad tänker finansministern göra med anledning av de bekymmer som den lilla och medelstora företagsamheten har visavi creditsituationen i dagsläget?"

Det finns väl inga generellösningar på detta. Det finns naturligtvis små och medelstora företag vilkas likviditet också är god. I de bygder i Småland där dessa företag dominerar har vi en expansion som är ytterst glädjande och som utgör en verifikation på att de ändå har löst problemen med finansieringen av sin expansion.

Vi har de specifika utlåningsinstituten Industrikredit och Företagskredit, som har expanderat mycket starkt i sin utlåning under senare år. För två tre år sedan höll man en utlåning av mellan 300 och 400 miljoner kronor. År 1973 var utlåningen uppe i 800 miljoner. Hur stor den blir i år vågar jag inte ha någon uppfattning om, eftersom 1974 ännu inte har löpt ut. Emellertid vet jag att man från AP-fondernas sida fortsättningsvis försöker att förse dessa institut med en viss prioritet just med hänsyn till att man inte kan hänvisa dessa instituts låntagare, på samma sätt som de större företagen, att vända sig till utlandsmarknaden.

Jag vill i detta sammanhang också korrigera ett påstående som jag fann i herr Bohmans inlägg. Jag tror det var han som sade att man

låter den svenska investeringsbanken gå ut och låna – varför skall man inte då kunna behandla de svenska affärsbankerna på samma sätt?

Det var tidigare en hård hand över de svenska affärsbankerna när det gällde deras utlandsupplåning. Numera – sedan ett år tillbaka – fungerar de svenska affärsbankerna som låneombud för den svenska industrin, helt enkelt därför att de har en mera avancerad bankmässig sakkunskap än vad det enskilda producerande industriföretaget har. Följaktligen kan man gå den vägen.

Jag är ledsen, herr talman, att jag – eftersom jag utnyttjat min tid – kanske måste komma tillbaka i ett senare inlägg för att bemöta herr Fälldin.

Herr HELÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! För några år sedan kom det ut en bok som hette Jag är en nyansernas älskare. Jag visste inte att författarnamnet var ett tacknamn för Gunnar Sträng. Men efter finansministerns undervisning här i kväll om att tillvaron inte är svart och vit utan att det finns nyanser – jag skall inte säga i helvetet, för då får jag väl på nytt höra att jag använder för starka ord – så förstår jag att det var finansministern som fanns bakom den titeln.

Jag håller med om att jag använde ett väl starkt ord. Det var kanske särskilt olämpligt när jag hade använt ordet svält i bokstavlig betydelse på förmiddagen, att använda det i bildlig betydelse på kvällen. Men det ber jag nu om ursäkt för.

Vad det är fråga om är ju vilken huvudlinje man väljer, och därvidlag fattar jag att finansministern visserligen vill gå en medelväg men att han ändå är starkt medveten om nödvändigheten av att just investera sig igenom den här krisen. Jag fattar också att han är väl medveten om de mindre och medelstora företagens speciella problem och att han håller ögonen på att Industrikredit och Företagskredit inte skall bli utan pengar trots att AP-fonden har fått minskad ökning av sina resurser. Och jag vill bara lägga till: Tänk också på företagarföreningarna. Om de tvingas säga nej väldigt ofta under så lång tid som ett år betyder det minskade möjligheter för dem att i fortsättningen få fullt förtroende hos de företag som så väl behöver denna kontakt med ett viktigt samhällsorgan när det gäller att knyta nya förbindelser för nya marknader samt åstadkomma en effektivare kalkylering och en bättre marknadsföring.

Jag hoppas alltså att den här debatten skall ha haft den nytta med sig att finansministern känner att vi är många som uppmärksamtar följande vad som händer. Och även om finansministern inte vill säga någonting här som uppfattas som en pekpinne till riksbanken hoppas jag ändå att den uppmärksamhet som finansministern tydligen visar inför de här svårigheterna också skall sätta sin prägel på bankofullmäktiges handläggning av frågan.

Herr BOHMAN (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill inte påstå att regeringen är skuld till att min röst inte längre bär. Jag konstaterar bara att av någon underlig anledning kan jag inte ge uttryck för vad jag skulle vilja ge uttryck för, och därför avstår jag från att utnyttja den replikrätt som jag har.

Herr finansministern STRÄNG:

Herr talman! Det skulle vara frestande att fortsätta jordbruksdebatten med herr Fälldin. Han säger att den jordbruksmark som lagts igen till skog växer det bara sly på. Nu är det väl alltid någon som rör om marken, och att denna mark skulle behandlas speciellt styvmoderligt i förhållande till den andra skogsmarken har jag litet svårt att förstå. Oavsett om markägaren sätter potatis eller sår vete på marken eller låter skogen växa, så bör han rimligtvis sköta marken. Därför tycker jag att det underbetyg som herr Fälldin gav är litet grand oförtjänt.

Det här är bara, som jag sade, margineffekter som inte löser det sorgliga, bedrövliga och dramatiska problemet med underskottet på föda i världen. Jag försökte beskriva vad man behöver – det är pengar och åter pengar för att angripa problemet från de utgångspunkter som jag här skisserade.

Sedan är ju den avgörande frågan mellan herr Fälldin och mig att jag har valt vägen att låta företagen ha sina pengar för att investera dem, medan herr Fälldin anser att man i stället skulle skärpa bolagskatten. Nu har herr Fälldin visserligen sagt att man då skulle befria – om jag fattade honom rätt – företagen från att betala ett par procent på denna socialavgift. Men om man inte låter företagen betala den här socialavgiften får man ju inte pengar till skattesänkningen, och det är detta som är det avgörande, såvida man inte som slutresultat vill ha ett minus i statsfinanserna eller rättare sagt en icke fullständig finansiering av det hela.

Jag sade att det naturligtvis kunde vara frestande att få pengar av bolagen för att låta dem gå ut i den statliga hanteringen. Men jag tror att det på sikt är bättre om man har garantier för att pengarna sätts in i produktiva investeringar.

Till herr Bohman skulle jag vilja säga att vi har ett kreditstopp som emellertid är modifierat, och herr Bohman hör inte samma klagomål från bankernas sida som herr Bohman själv presterat i talarstolen här i dag. Bankerna är inte glada – det är jag den förste att erkänna – men det är inte samma nödrop som jag tycker mig ha hört från oppositionsidan här i afton.

Vidare är det ju regelbundna konferenser mellan riksbankschefen och mig och mellan riksbankschefen och bankdirektörerna – i det senare fallet mycket tätare konferenser. Och denna kammare har ju ändå klart för sig att den nuvarande riksbankschefen inte är någon oresonlig människa. Han är kunnig i ekonomiska ting och begriper lika bra som någon annan vad det innebär om man drar åt kreditkruvarna så att inves-

teringslust och företagarganda försvinner. Med den deklarationen att detta ärende följs under kontroll, dels via riksbankschefen, dels i andra hand via regeringen, kan ni väl ändå räkna med att det kommer att föras en kreditpolitik som är förenlig med vad ni önskar men också förenlig med vad jag försöker argumentera för, nämligen försiktighet med valutareserven och försiktighet med prisstabiliteten. Det är den avvägningen vi får göra så gott vi kan.

Sedan tog herr Bohman upp frågan om krediten till öststatsländerna och vissa u-länder. Frågan där gäller om den svenska industrin, som är en industri med världsmarknaden framför sig, skall släppa ifrån sig sina möjligheter till andra nationer. Tyvärr har det blivit så att man numera inte konkurrerar bara med pris och kvalitet utan också med räntor och krediter. Jag förstår också att man i den svenska industrin, som har världsmarknaden som sin avsättningsmarknad, har intresse av att inte släppa ifrån sig vissa områden ute i världen som man har börjat penetrera och som i det långa loppet kan bli stora och givande exportmarknader. Även där har vi att göra avvägningar, och det gör vi också för närvarande så gott detta nu är möjligt.

Ja, sedan skall jag villigt erkänna att jag naturligtvis har svårt att konkurrera med herr Bohman när det gäller faunan i den svenska skärgården. När det gäller florán skulle jag kunna vara beredd att ta upp konkurrensen men knappast när det gäller faunan. I fortsättningen får jag väl göra som Evert Taube, när han sjunger om att tärnan har fått ungar, och använda det som täckord för vad det nu kan vara för speciell art i fågelvärlden vars ägg blir kläckta ute vid herr Bohmans sommarstuga.

När herr Bohman slutligen beskyller mig för att återkomma med samma argumentering, så kan väl detta bero på att jag försöker svara på herr Bohmans egna argument. Men jag lovar herr Bohman att jag inte skall sjunga "Den blomstertid nu kommer med lust och fågring stor", när vi kommit fram till avslutningen på nästa års vårsession i riksdagen.

Herr FÄLLDIN (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag noterar som ett positivt och bra besked att finansministern nu säger att han inte utesluter möjligheterna att staten får gå ut och låna på den internationella marknaden. Det är besked åt rätt håll.

Sedan kan jag bara beklaga att finansministern ser på den svenska rollen i världens livsmedelsförsörjning på det sättet att den bara har marginella effekter. Finansministern vet ju lika väl som jag att den politiska inriktningen från regeringen har varit att sänka vår självförsörjningsgrad till 80 procent. Och ett sätt att nå det målet var att ta en tredjedel av den brukade arealen ur livsmedelproduktionen. Detta följdes sedan upp av lantbruksnämnderna på det sättet att de inte beviljade lån till gårdar inom vissa områden, därför att de inte fyllde kraven att passa ihop med de återstående två tredjedelarna. Jag menar allvar och säger inte detta i första hand för att få till stånd en debatt om de här frågorna. Det

vore välgörande för den svenska debatten och jag tror också att det vore välgörande gentemot världen i övrigt att regeringen förklarar öppet och uppriktigt att vi är beredda att överge denna politik; vi är beredda också i Sverige att ha som målsättning att disponera all åkerjord för livsmedelsproduktion.

Det har lämnats många besked här i dag, bl. a. av herr Helén, om vad varje minut betyder, vad varje dygn betyder. Flera sådana besked lämnas under denna vecka i Rom. Vi kan inte ställa oss vid sidan av de här problemen. Vi kan inte undandra oss vårt ansvar.

Sedan ger jag finansministern alldeles rätt när han säger att det är en fråga om att öka produktionen också i u-länderna, det försökte jag säga själv tidigare i dag. Det är en fråga om att förbättra distributionsmöjligheterna. Det är en fråga om att få bukt med lagringsproblemen. Inte heller i dessa avseenden får vi ställa oss vid sidan. Det var bl. a. mot den bakgrunden som jag menade att Sverige borde stå kvar vid vad riksdagen uttalade i våras, nämligen att vi var beredda att gå in med pengar till den då planerade oljefonden och nu växla över dem på livsmedelssidan.

Herr finansministern STRÄNG:

Herr talman! Enligt min gamla vana blir det på det sättet att jag får ta debattörerna en i taget, och jag har en känsla av att detta är det sista inlägget jag har att göra.

Jag vill först vända mig till herr Werner. Han säger att man med propositionen 177 som lades på riksdagens bord i går vill få löntagarna att avstå från att ta ut de löner de i annat fall skulle kunna få, då talar han inte för den samlade fackföreningsrörelsens räkning. Det finns ett intresse från den fackliga rörelsen – det gäller både tjänstemän och LO-folk – att om möjligt få en avtalsrörelse som är sammanhållen och präglad av en viss solidarisk lönepolitik. Det är svårt att leva upp till de goda ambitionerna om vissa speciella yrkesgrenar har exceptionellt goda vinster i förhållande till andra. Propositionen 177 är ett försök att medverka till en sammanhållen och därmed också solidarisk lönerörelse. På den punkten finns inga delade meningar mellan ledningarna i de fackliga organisationerna och mig.

Sedan förhandsdiskuterade herr Werner bostadsfrågorna. Jag går självfallet inte in på dem nu, eftersom vi kommer tillbaka till dem längre fram.

Allra sist vill jag till herr Fälldin säga följande. När lantbruksnämnden inte beviljar lån är det förmodligen av det enkla skälet att man – även lantbruksadministrationen – har den uppfattningen att skall man satsa pengar på ett jordbruk skall det vara ett jordbruk som vederbörande jordbrukare kan leva anständigt på.

Herr SJÖNELL (c):

Herr talman! När det regnar välling har den fattige ingen sked – detta gamla ordspråk, som för inte så särskilt länge sedan var en dyster realitet

för det allt övervägande flertalet även av vårt lands invånare, har fått förnyad aktualitet bland fattiga människor, men nu långt från Sveriges gränser. Jag syftar på de oljemiljarder av nästan astronomisk storleksordning som nu strömmar in från i-länderna till några oljeproducerande u-länder, där de med något undantag tas om hand av despotiska självhärskare av såväl uråldrig feodal modell som modern marxistisk-socialistisk. Pengarna används efter dessa härskares suveräna bestämmande. Den stora massan människor i dessa oljefurstars länder är emellertid fortfarande, trots oljemiljarderna, lika fattiga och lika underkuvade som tidigare och torde så förbli åtminstone under överskådlig tid.

Hela detta djupt motbjudande skådespel avslöjar en brutal sanning, nämligen att människan under de senaste ca 20 000 åren av sin utveckling, då hon lämnat jägarstadiet för att bygga och leva i samhällen, ur moralisk och etisk synpunkt inte utvecklats ett enda tuppfjät. Samma ha-begär, samma hävdande av den starkes rätt på den svages bekostnad *firar fortfarande samma triumfer. Det finns sannerligen rika tillfällen för dem som inser eller försöker inse sammanhangen att resignera eller förtvivla.*

För oss välnärda människor i Sverige, som på en liten utpost i norr av en ödets nyck får njuta det mesta av detta livets goda, delvis på grund av hårt eget arbete, kanske främst av tidigare generationer, delvis på grund av yttre gynnsamma omständigheter, finns anledning väl att förtvivla men aldrig att resignera. Vi måste först och främst slå vakt om, återerövra och ständigt effektivisera det bräckliga politiska system som kallas för svensk demokrati, men dessutom måste vi efter måttet av våra krafter ständigt söka påverka utvecklingen på det internationella planet i riktning mot ökad humanisering av det mänskliga beteendet, något som kanske så småningom kan initiera en utveckling mot demokratiska system även i dagens vänster- och högerdiktaturer. Handfast materiell hjälp ingår självklart också i våra förpliktelser. En svensk isolationism i form av orkeslöst navelskådande på egna uppförstörade problem vore en utmaning mot alla de moraliska och etiska värden som vi så ofta med stolthet slår vakt om.

Denna min inställning eller politiska filosofi om vidgade internationella engagemang för svenskt vidkommande som jag givit uttryck för innebär naturligtvis inte att vi skall underlåta att ta itu med komplicerade frågor på hemmaplan. Tvärtom, genom att energiskt söka lösa problem har vi möjligheter att ge bidrag till omvärlden, dels genom att frigöra resurser utomlands som annars fått lov att tas i anspråk för vår del, dels genom att exportera lösningar med vilka vi klarat våra egna svårigheter.

Det problem som i dag och för avsevärd tid framåt torde komma att tränga sig framför de flesta andra världen över är frågan om energiförsörjningen. De självhärskande oljefurstarna, vilkas ställning och inställning jag nyss helt kort kommenterade, bidrog genom sina åtgärder förra vintern till att på ett dramatiskt sätt öppna världens ögon för vilket gigantiskt problemkomplex oljeförsörjningen utgör. Inte minst fick svens-

ka folket i en handvändning klart för sig problemens vidd. I sin tur startade denna insikt en debatt här hemma om hur vi i dag och i framtiden skall klara vår energiförsörjning. Denna debatt, som i och för sig ur rent saklig synpunkt borde vara fylld av olika aspekter och genomtänkta avvägningar, har emellertid kommit att fokuseras mot en enda punkt: för eller emot kärnkraft. Det torde knappast vara för mycket sagt att denna debatt borde hyfsas väsentligt. Båda sidor gör sig tyvärr skyldiga till ibland allvarliga men oftast löjliga övertramp i debatten med för båda negativa psykologiska verkningar ute bland dem som man vill påverka.

Kärnkraftsentusiasterna gör sig enligt min mening skyldiga till två debattmisstag. De försöker för det första göra gällande att endast kärnkraftsläget har tillgång till s. k. experter och folk som begriper energiförsörjningsproblemen, och de försöker för det andra att bortförklara eller negligera såväl de många risker som är förenade med kärnkraftsproduktion som det allt sämre rent ekonomiska utbytet i form av ökande pris på den framställda elkraften som sådan produktion ger. Den sistnämnda faktorn har fått en drastisk illustration genom snabbt ökande svårighet att finansiera uppförandet av kärnkraftverk i USA. Banker och kreditinstitut vägrar helt enkelt i vändningen, sannolikt därför att de utifrån sina bedömningar som kreditgivare anser att det finns säkrare och lönsammare investeringsobjekt än kärnkraftverk med deras ideliga driftstopp. Det är de många driftstörningarna, medförande lågt kapacitetsutnyttjande, som gör att produktionen av elkraft genom kärnenergi blir åtskilligt dyrare än vad man kalkylerade med för bara några år sedan.

Enligt min mening skulle kärnkraftsentusiasterna göra klokt i att erkänna att driftstörningarna är ett utomordentligt besvärligt och ur ekonomisk synpunkt ytterst allvarligt problem, i stället för att bagatellisera det hela och skylla på inkörningssvårigheter och barnsjukdomar. Jag tillät mig häromdagen att i en tidningsartikel kommentera detta med kärnkraftverkens påstådda barnsjukdomar och framhöll att eftersom dessa barnsjukdomar nu härjat i ett tjugotal år tycks de ha övergått i ett kroniskt stadium och byter väl snart rubrik och kallas åldersdemens. Uttalandet var och är tillspetsat men torde innehålla åtskillig sanning. Jag vill i sammanhanget peka på ett uttalande av Carl Hocewar, teknisk expert åt den amerikanska atomenergikommissionen, vilken gjort ett uppmärksammat avhopp från kommissionen i frågan. Han sade häromdagen att "sanningen är att vi inte förstår alla problem i kärnkraftverkens säkerhetssystem, varför vi måste försöka komma till rätta med dessa problem innan vi fortsätter att bygga ut kärnkraften". Jag vill stryka under de sista raderna i detta yttrande och återkommer längre fram till dem.

Det inslag i debatten som enligt min mening mest påtagligt försvagat kärnkraftsanhängarnas position är försöken att för sin räkning ta monopol på förmågan att bedöma energiproblematiken. Man förkunnar att energikris och liknande kan lösas endast på ett sätt, nämligen genom en jättesatsning på kärnkraftsutbyggnad i vårt land. De vetenskapsmän som stöder kärnkraftssatsningen åsättes utan hämningar etiketten "experter"

eller "fackmän" oavsett inom vilken vetenskaplig disciplin de arbetar, medan de vetenskapsmän som är tveksamma inför kärnkraften och satsningar på denna betecknas som "tyckare" eller "misslyckade forskare".

På samma sätt indelar man resten av människorna, alltså de många som inte är vetenskapligt skolade men som i egenskap av vanliga vardagsmänniskor ändå är intresserade av energiproblemen och efter bästa förmåga diskuterar dessa. De bland dessa människor som vill satsa på kärnkraftsutbyggnad anges vara kloka, balanserade och ansvarsfulla, medan kärnkraftsmotståndarna utmålas som oansvariga fantasier, obekymrade om vårt folks välfärd och framtid. Sådana enkla generaliseringar övertygar ingen och borde i sakens intresse – framför allt därför att det rör sig om så ytterst allvarliga ting – bannlysas ur debatten.

Detta konstaterande gäller också åtskilliga av kärnkraftsmotståndarna. På den sidan förekommer också onödiga debattövertramp, generaliseringar och överdrifter. Det är lika meningslöst att över en kam dra alla dem som tror på kärnkraften som den enda lösningen på våra energiproblem och utmåla dem som omoraliska, ohederliga och köpta av storkapital och multinationella företag. Tilltron till det uppenbarligen i sig ärliga uppsåtet, grundat på oron inför kärnkraftens kända och okända följder, minskar i hög grad genom sådana överdrifter och beskyllningar.

För min del vill jag klart deklarerat att jag i dag är bestämd motståndare mot ytterligare kärnkraftsutbyggnad i detta land, men att jag intar denna hållning därför att jag finner att övertygande skäl av såväl social, hälso- och ekonomisk art talar mot en sådan utbyggnad. Jag är emellertid ingen rabiat motståndare till blotta begreppet kärnkraft utan är beredd att diskutera satsning på kärnkraft den dag då klara fakta, redovisade och underbyggda av opartiska och av politiska och ekonomiska intressen oberoende vetenskapsmän, utvisar att kärnkraftsproduktion som sådan och även dess biproduktion är ofarlig för människans hälsa och säkerhet. I en sådan situation är det dock för mig självklart att även ingående granska de ekonomiska kalkylerna och sålunda jämföra kostnaden för energiproduktion via kärnkraft med sådan produktion med tillhjälp av alternativa energikällor. Den ekonomiska aspekten på kärnkraftsproduktion är nämligen nära nog lika väsentlig som hälso- och säkerhetsaspekterna. Och den ekonomiska aspekten framstår i särskild relief därest inom 15 à 20 år alternativa energikällor som är relativt ofarliga och driftsäkra kommer att stå till buds.

Herr talman! Jag tror att så kommer att bli förhållandet. Detta är visserligen en tro, men en tro som gränsar till övertygelse. Och jag och de många jämte mig som har denna tro är utan tvivel lika stora realister som de som tror motsatsen. Jag kan underbygga min tro, realistisk eller inte, med exakt samma argument som Gunnar Sträng häromdagen använde i ett annat sammanhang. Han yttrade att det väl närmast vore otroligt om inte våra eminenta vetenskapsmän inom kort skulle kunna lösa de säkerhets- och avfallsproblem som i dag är förknippade med

kärnkraften och att full trygghet för liv och hälsa även för våra efterkommande sålunda skulle bli garanterad. Jag vill med Gunnar Strängs ord säga att det väl nästan vore otroligt om inte våra eminenta vetenskapsmän inom kort skulle kunna lösa de problem som är förknippade med framtagandet av alternativa energikällor, fullt tillräckliga för världens energibehov och dessutom utan skaderisker. Det har nämligen inte förrän nyligen börjat satsas på sådana initiativ. Dessa satsningar är för övrigt mikroskopiska i förhållande till de många miljarder dollar, rubel, kronor etc. som satsats på utveckling av kärnkraften. De alternativa energikällor som synes ligga närmast sin lösning för praktisk användning i stor skala är den direkta solenergin och jordvärmen, av vilka jordvärmen relativt snabbt med energiska forskningsinsatser i stor skala synes vara intressantast. Jag har här inte möjlighet att redovisa de närmare tekniska detaljerna utan vill inskränka mig till att fästa uppmärksamheten på en rapport som Byrån för geologisk forskning och mineralforskning i Frankrike i dagarna lämnat till ministeriet för industri och forskning. Enligt denna rapport är det möjligt att med ny teknik utvinna jordvärme i flera franska regioner, och man beräknar att installationer som värmer upp 7 miljoner lägenheter och sparar 20 miljoner ton olja till 1985 kan göras. Siffran 7 miljoner lägenheter motsvarar ungefär halva Frankrikes befolkning. Flaskhalsen är emellertid bristen på borrhutrustning.

I Sverige är fackmän på jordvärmens område övertygade om att ungefär samma förutsättningar föreligger här som i Frankrike att utnyttja denna energitillgång men att kraftiga satsningar på forskning och utveckling av bl. a. borrhutrustning måste ske. Det finns anledning att erinra sig det faktum att nära hälften av Sveriges energiproduktion går just till uppvärmningsändamål.

Sammanfattningsvis vill jag sålunda understryka att något nytt beslutsunderlag rörande kärnkraften som motiverar en ändring i fjolårets riksdagsbeslut innebärande ett moratorium i fråga om vidare utbyggnad inte föreligger. Däremot har nya och intressanta fakta framkommit i fråga om alternativa energikällor och sådanas relativt snart kommande åtkomlighet för praktisk användning – jag tänker främst på jordvärmen men även på den direkta solenergin. Den delen av beslutsunderlaget som redovisar argumenten mot utbyggnad av kärnkraften bör kraftigt förstärkas. Eftersom det knappast kan vara mer tryggt eller tilltalande att vara beroende av två supermaktens ensidiga bestämmande av vår tillgång till kärnkraftsbränsle, nämligen anrikat uran, som bara de för överskådlig tid kan framställa, än av en handfull oljefurstar som levererar olja mer eller mindre nyckfullt, måste slutsatsen för svensk del bli att så snart som möjligt och i så stor utsträckning som möjligt göra sig oberoende av olika sorters potentater på energiråvarornas område. Medlet att nå detta mål, om vilket alla svenskar rimligtvis borde vara ense, är största tänkbara satsning i form av forsknings- och utvecklingsarbete på de alternativa energikällor som allt klarare börjar komma i sikte – detta naturligtvis kombinerat med storsatsningar på energibesparing på

alla nivåer och områden.

Låt mig avslutningsvis, herr talman, beröra ett område, nära anknutet till och närmast överordnat energiproduktionen, nämligen näringspolitiken. Under senare år har världsekonomin råkat i en besvärlig obalans vars följder kan bli mycket svårberäknliga och kanske också ödesdigra, framför allt för de svältande folken i världen. De olika nationella regeringarna sätter in olika motåtgärder, ibland nästan i desperation, och det första målet är att komma till rätta med det värsta otyget, nämligen inflationen. Det börjar emellertid bli uppenbart att det saknas ett viktigt instrument i den annars rikhaltiga samling ekonomiska verktyg som regeringarna i världen i dag förfogar över i form av finanspolitiska medel, räntevapen, arbetsmarknadspolitiska åtgärder m. m. Det är det övergripande instrument som en genomtänkt och samlad näringspolitik utgör. Även här i Sverige, där vi klarat inflationseländet relativt hyggligt, upplevs saknaden av ett brett näringspolitiskt program alltmer påtagligt för varje konjunktursvacka som kommer. Enligt samstämmiga prognoser torde en ny sådan svacka för vår del inte vara särskilt avlägsen. Det är därför i högsta grad av nöden att vi äntligen diskuterar oss fram till och beslutar om ett sådant näringspolitiskt program. Centerpartiet har länge rest detta krav och även framlagt alltmer genomarbetade programförslag här i riksdagen. Vi kommer inom kort att presentera ett fullständigt program sedan det nödvändiga kommittéarbetet nyligen avslutats.

Jag tänker här inte föregripa den kommande debatten om detta program – endast helt kort beröra ett utomordentligt viktigt avsnitt som finns inrymt i detta, nämligen småföretagarna och deras situation i dag och i framtiden. Även om det inte minst här i riksdagen talats mycket om småföretagen under senare år och vissa åtgärder till deras förkovran beslutats hårdnar ändå deras situation hela tiden alltmer. Det är framför allt på två områden som snabba insatser måste till om våra småföretag skall kunna spela sin betydelsefulla roll i näringslivet även i framtiden och om vårt näringsliv kontinuerligt skall tillföras den nödvändiga vitalitetsinjektion som nyetablering av småföretag utgör. Utan sådan nyetablering kvävs näringslivet långsamt inifrån. De två områdena det gäller är tillförseln av riskkapital, främst långsiktigt sådant, och mekanismerna i samband med överlåtelse av företag i samband med dödsfall, ägar-pensionering och liknande.

Tillförseln av riskkapital till småföretagen har alltid varit undermålig och hotas nu av ytterligare försämring. Den svenska kapitalmarknaden, främst AP-fonden, blir i fortsättningen inom överskådlig tid alltmer otillräcklig enligt uttalanden av bl. a. riksbankschefen, som uppmanar företagen att kraftigt öka sin upplåning utomlands. Vi har nyss lyssnat till en debatt om denna upplåning. Men vilka företag har kanaler till och förbindelser med den utländska kapitalmarknaden? Ja, i varje fall inte de små företagen. Skall denna ganska äventyrliga vigilansväg beträdas måste ovillkorligen sådana tvingande regler tillskapas som gör

Nr 115

Onsdagen den
6 november 1974

---

*Allmänpolitisk
debatt*

det möjligt för småföretagen att i samma utsträckning som de stora låna utomlands. Ett lämpligt instrument utgör de s. k. mellaninstitutet – Industrikredit, Företagskredit, Företagskapital m. fl. – som för kanalisering av lånemedel till småföretagarna bör ges möjligheter att ta upp krediter utomlands – detta självfallet som ett andrahandsalternativ om inte den bästa utvägen, nämligen direkt statlig upplåning utomlands som kan kanaliseras över till dessa institut, kan ske. Finansministern gav ju nyss uttryck för vissa förhoppningar i den riktningen.

Dessa institut måste också upprustas och förses med större kapacitet så att den svenska kapitalmarknadens, dvs. AP-fondens, om än otillräckliga hävor fördelas mer jämlikt mellan storföretag och småföretag. Ett led i effektiviseringen av dessa mellaninstitut är regionalisering av dem och ett mer intimt samarbete med företagarföreningarna.

När det gäller överlåtelse av många gånger väl skötta och förnämliga småföretag av familjeföretagstyp händer det alltför ofta att dessa uppköps av investmentbolag eller av multinationella företag. Då det är ett uppenbart intresse att denna trafik hejdas och dessa företag kan fortsätta med en fri och oberoende utveckling måste regler tillskapas som möjliggör en smidig övergång till andra som vill driva företaget vidare som en oberoende enhet. Dessa andra kan vara nästa generation men också de anställda. Det finns en tendens i tiden att iakttaga, nämligen ett glädjande intresse hos de anställda att vilja övertaga ett familjeföretag som skall överlätas eller som hotas av nedläggning. Samhället bör på allt sätt underlätta möjligheterna för intresserade grupper av löntagare att satsa på den kooperativa företagsformen och sålunda få uppleva företagandets alltid hårda men ofta fascinerande arbete.

Under detta anförande övertog herr talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr NORDGREN (m):

Herr talman! Även om ingen av regeringens ledamöter är inne i kammaren just nu vill jag börja med att uttala min tillfredsställelse över att regeringen – närmare bestämt statsrådet Aspling – med anledning av min motion nr 953 i år och skatteutskottets betänkande nr 17 angående dubbeldebitering av arbetsgivaravgifter för lön till företagares barn som arbetar i sin faders eller moders företag redan vid höstriktdagens början presenterade propositionen 136. I den föreslås, som sägs i propositionens sammanfattning, "viss ändring i reglerna för beräkning av socialförsäkringsavgifter och allmän arbetsgivaravgift m. m. för lön till arbetsgivares hemmavarande barn". Med denna proposition är en av de skatteorättvisor som drabbat de mindre företagarna och deras ungdomar avskaffad! Det är en liten fråga, men det är ett steg i rätt riktning som jag tycker att vi i rättvisans namn bör uppmärksamma. Jag hoppas innerligt att det steget följs av många fler som avskaffar en del orättvisor som drabbar den mindre och medelstora företagsamheten.

Vid höstriksdagens andra arbetsplenum vann ännu en av mina motioner – tillsammans med en del andra – riksdagens gehör. Det gällde tillsättande av en skyndsamt utredning av frågan om en differentiering av beskattningen i regionalpolitiskt syfte, såsom nya avskrivningsregler vid beskattningen av fastigheter i Norrlandslänen, sänkning av arbetsgivaravgiften i allmänna stödområdet, lägre bensin- och oljeskatt i Norrlandslänen, osv.

Det är, herr talman, min förhoppning att regeringen handlar lika snabbt i den här frågan som i den föregående, dvs. omgående tillsätter den beslutade utredningen och ger den i uppdrag att så snabbt presentera ett förslag att regeringen kan framlägga proposition vid 1975 års riksdag. Det vore ett steg även det i rätt riktning och ett bevis på att även regeringen är verkligt intresserad av utvecklingen i hela Norrland och inte bara i Luleå och på några enstaka platser till.

Jag kan möjligen ge regeringen ytterligare en eloge. Den har till en början vägrat att ta det helt odefinierbara ordet "övervinster" i sin mun. Det är naturligt eftersom vi ännu inte hört någon vettig definition på det ordet. Vad menar t. ex. LO med övervinster? Är det möjligen den vinst på över 1 000 miljoner kronor som Statsföretag tror sig göra i år? Eller är det bara de vinster som den privata företagsamheten gör?

Grundförutsättningen för att företag skall kunna överleva och utvecklas är tillfredsställande trygghet i företagsmiljön. Den i sin tur påverkas av kostnads- och lönsamhetsutvecklingen, av finansieringsfrågor, av möjligheter att planera för framtiden utan att planerna slås sönder av oförutsedda politiska beslut. Företagarna måste ha möjlighet att i första hand ägna sig åt sin primära uppgift, att sköta sitt företag, producera varor och tjänster i stället för att grubbla över hur han skall klara den ena nya pålagan, uppbördsskyldigheten och statistikuppgiften efter den andra. I det sammanhanget, herr talman, har jag som motionär redan i slutet av 1950-talet angående just de här uppgifterna all anledning att uttrycka en förhoppning om att den s. k. krängelutredningen äntligen kommer med ett förslag.

Det är uppenbart att mycket i det politiska skeendet, många nya lagförslag och många nya pålagor missgynnade de mindre företagen. Så småningom har vi i vissa fall fått rättelser och ändringar till stånd – jag har pekat på några – som avlägsnade de mest påtagliga nackdelarna i en del av de nya lagarna och förordningarna. Men det har krävts en långvarig, konsekvent och envis bearbetning av politiska instanser för att nå det målet. Det som vi inom Sveriges hantverks- och industriorganisation, Svenska företagares riksförbund, Köpmannaförbundet m. fl. näringsorganisationer och medlemsföretag upplever som en påtaglig brist och ett påtagligt underläge i den näringspolitiska utvecklingen är att viktiga politiska beslut fattas över våra huvuden utan tillräckligt hänsynstagande till de många mindre företagens intressen. Man tar inte hänsyn till eller utreder de uppenbara negativa konsekvenser som nya lagar och nya pålagor får för våra företag. Den politiska utvecklingen och den ekonomiska

politiken styrs i huvudsak av hänsynstagande till arbetstagar- och konsumentintressen och möjligen till en del stora företags intressen. Vad de övriga 200 000 medborgare som fullgör sin samhällsuppgift som företagare tycker och tänker bryr man sig mindre om.

Jag behöver bara erinra om dessa företagares problem när det gäller kapitalförsörjning, självfinansiering, arvs- och förmögenhetsbeskattning, olika pålagor, löneskatt, övriga skatter och avgifter – ca 40 till antalet –, statistikuppgifter, sjuk- och arbetslöshetsförsäkring, nya aktiebolagslagen, den s. k. trygghetslagen, ATP-systemet, yrkesutbildningen osv., så kan var och en förstå att dessa företagare känner oro för framtiden ända till dess justeringar på dessa punkter har nåtts.

Den senaste besvikelsen upplevde vi när finansministern i ett anförande i Göteborg förklarade att den allmänna debatten angående företagets vinster tvingar regeringen till ingripande. Samtidigt erkände han att vinstökningarna varit nödvändiga mot bakgrund av det dåliga utgångsläget året innan. Enligt tidningsreferat förklarade finansministern att självfinansieringsgraden i näringslivet fortfarande är låg och att det vore sorglöst att inbilla sig att det höga vinstläget blir permanent. Det var glädjande att höra finansministern erkänna att räntabiliteten kan vara rätt låg i förhållande till företagets totala kapital även om vinsten förefaller hög. Nu synes det som om regeringen i denna fråga agerat tvärtemot sin egen övertygelse. Man faller till föga för en mycket högljudd men inte särskilt ansvarsmedveten liten falang inom det egna partiet eller till vänster om det egna partiet. Det är föga rekommenderande för en regering, som gärna talar om det starka samhället. Visserligen förefaller det – om man får döma av ett yttrande av industriministern – som om de s. k. övervinsterna skulle slussas in i produktionen. Man skulle på det sättet styra vinstanvändningen. Det är just den styrningen som vi företagare är rädda för. Det är ju i själva verket så, att vinsterna redan nu kommer produktionsapparaten till godo. Företagen använder inte sina pengar för privat konsumtion utan bygger ut och förbättrar produktionsapparaten eller håller dem i beredskap för den konjunkturförsämring, som redan klappar på porten. Även aktieägarnas vinster kommer i regel näringslivet till godo i form av nya placeringar. Vi företagare tror inte att det är några fördelar med en statlig styrning av vinstanvändningen. Rent principiellt tror jag inte att regeringen förstår bättre än företagsledarna hur vinstmedlen skall plöjas ner i näringslivet. Rent praktiskt är jag rädd för att den mindre och medelstora företagsamheten i varje fall – den som verkligen inte har några höga vinster – kommer att missgynnas av en statlig styrning. De mindre och medelstora företagen i vårt land har bittert fått erfara att man på regeringshåll inte har mycken kunskap om eller förståelse för deras problem.

Vi kan ta de växande löneskatterna, som sannerligen inte blivit bättre efter Hagaöverenskommelsen, som ett exempel på hur den mindre och medelstora företagsamheten blir särskilt illa drabbad. Denna del av vårt näringsliv, som betyder så mycket för att hålla liv i både stora och små

orter runt om i landet, har inte som råvarubaserade stora exportindustrier kunnat göra stora vinster under det senaste året. Men den har drabbats hårt av regeringens skattefilosofi. Regeringen har inte velat ta itu med problemen kring indexreglering av skatterna utan har glatt låtit svenska folket betala skatt på inflationen, dvs. på prisstegringarna. Man har inte velat ta upp marginalskatteproblemen. Man har inte velat ta itu med arvskatteernas allvarliga återverkningar för familjeföretagen. Man har i stället starkt ökat den indirekta beskattningen på näringslivet, en beskattning som inte tar hänsyn till företagets vinstutveckling och därmed till deras skatteförmåga. Systemet med växande sociala avgifter och löneskatter verkar i själva verket enligt vår uppfattning, i motsats till vad herr finansministern framhållit tidigare här i afton, som en diskriminerande beskattning på framför allt den arbetskraftsintensiva och medelstora företagsamheten. Jag skulle be att få förklara det litet närmare. Momsen är ett exempel på en skatt som är konkurrensneutral, som belastar importvarorna på samma sätt som sker i fråga om hemmaproducerade varor och på ett sätt som också är exportfrämjande därför att momsen lyfts av vid gränsen. En sådan form av indirekt beskattning är inte diskriminerande för någon form av svenskt näringsliv. Löneskatter och sociala avgifter är emellertid en ren straffskatt på svensk företagsamhet därför att denna form av beskattning höjer kostnadsnivån på svenska produkter jämfört med utländska. Svenska produkter på hemmamarknaden fördyras i konkurrens med importvaror. Svenska exportvaror på utlandsmarknader fördyras också, vilket är allvarligt för ett land som är så exportberoende som Sverige och vars valutaläge starkt försämras av stigande oljepriser och råvarupriser. De mindre och medelstora företagen, som arbetar med mindre kapitalinsatser än storföretagen och därför har fler anställda per producerad krona, missgynnas.

Finansministerns exempel för några timmar sedan med LM är därför inte rättvisande. Om finansministern i stället som exempel hade tagit en anställd i ett kraftverk och en som är anställd hos en frisör blir läget helt annorlunda. Exemplet behöver inte vara så drastiskt. Man kan också göra en jämförelse mellan en bilverkstad, som har ganska många anställda i förhållande till omsättningen, och ett kraftverk eller en massafabrik. Då får vi ett exempel på hur orättvist den här beskattningen drabbar just de företag som på grund av sin bransch tvingas att anställa många människor.

Påståendet att denna indirekta beskattning uppvägs av minskade krav i lönerörelserna får finansministern förlåta mig att jag inte tror på. Det är en önskedröm som har föga med den grå vardagen att göra. Erfarenheten från åtskilliga avtalsrörelser bestyrker det. Vidare vet vi alla att det ytterst är storföretagens möjligheter att bära kostnader som blir utslagsgivande för utfallet av avtalsrörelserna. Och eftersom det är lättare för storföretagen än för de mindre och medelstora företagen att ersätta människorna med maskiner, så blir den mindre företagsamheten hårdare drabbad. De stora exportindustrierna tjänstgör som lönebildare, och i

den solidariska lönepolitikens namn måste de mindre företagen försöka hänga med, även till priset av låg lönsamhet, dålig självfinansieringsförmåga och i väldigt många fall också till priset av låg timpenning åt företagaren själv. En indirekt beskattning, som bygger på de stora exportföretagens förmåga att betala kostnader eller ersätta människor med maskiner, är ett allvarligt hot mot sysselsättningstryggheten i de mindre och medelstora företagen. Genom ett sådant skattesystem tar samhället bort den trygghet som det borde vara en angelägen uppgift att skapa i stället för att skada.

För inte så många dagar sedan dök ett nytt orosmoln upp på himlen. Det har tidigare berörts här i kväll, och jag skall därför bara säga några ord om det. Riksbankschefen förklarade att den nuvarande kreditåtstramningen kommit för att stanna många år. Man säger att näringslivet i ökande utsträckning skall finansiera sig utomlands. Det är möjligt att de stora exportföretagen kan gå ut på den internationella lånemarknaden, men det är en svår för att inte säga oframkomlig väg för den mindre och medelstora företagsamheten, särskilt som den ofta arbetar som serviceorgan eller underleverantör åt storföretagen. Att få storföretagen att uppträda som kreditgivare på sådant sätt som grosshandeln en gång i världen gjorde är för närvarande såvitt jag förstår otänkbart, särskilt som det blir dyrt för dem att täcka sitt kapitalbehov utomlands. Den mindre och medelstora företagsamheten har inte heller som de större företagen möjlighet att gå ut på obligationsmarknaden, även om de senares möjligheter nu beskärs. Problemet försvåras ytterligare av den internationella inflationen. Kostnader för investeringar och råvaruköp fullkomligt rusar uppför prisspiralen, och det ställer stora krav på företagets finansieringsförmåga.

Enligt vår uppfattning har regeringen fört en politik, som kan komma att leda till försämrade sysselsättning i ett stort antal företag. Vi behöver bara titta på konkursstatistiken och de nedlagda företagen inom många av de branscher jag har talat om – det är i runt tal 150 stycken per år. Om man sedan räknar samman hur många anställda det är i vart och ett av dem så blir summan ansevärd. Det är beklagligt att konstatera, men det går att reparera med en ny inriktning av näringspolitiken. Vi inom moderata samlingspartiet är övertygade om att det svenska näringslivet kan skapa välbästand och god sysselsättning också i framtiden – om näringspolitiken får en riktig utformning. Genom en kombination av ekonomisk-politiska och näringspolitiska åtgärder kan en expansion skapas genom näringslivet så att praktiskt taget alla kan få arbete utan en konstlad ökning av den offentliga sektorn, som i sin tur kräver ytterligare ökade skatteinkomster.

Herr ÅNGSTRÖM (fp):

Herr talman! Den aktuella samhällsdebatten har allvarliga präglningar. Den domineras av energikris, råvarukris, miljöförstöring och andra allvarliga hot mot den mänskliga civilisationen. Det finns många veten-

skapsmän och experter som menar att mänskligheten har framtiden bakom sig. De gör det mot bakgrunden av sinande resurser, den våldsamma, okontrollerade befolkningstillväxten och världssvälten. Mot dessas ut-sagor kan man sedan ställa de framtidsforskare som envetet talar om den tekniska utvecklingens obegränsade möjligheter att lösa kända och ännu okända problem.

Det är ur denna debatt som folkpartiets handlingslinje med aktsamhet, sparsamhet och ett riktigt användande av våra resurser kommit fram. Vi måste i fortsättningen handskas mycket varsammare än tidigare med de mänskliga och materiella resurserna och i begreppen standard och tillväxt också lägga in totalbegreppet livsmiljö.

Denna folkpartiets linje betyder inte att vi vill skapa ett stillastående idealsamhälle, nöja oss med vad vi har och sluta dörren mot omvärlden. Omvärlden står ju inte stilla, den förändras och måste förändras. Inte minst u-ländernas situation av i dag kräver en förändrad morgondag. Det är ett vägval – men inte ett vägval bara för oss, utan för människor i alla länder. Så länge vi finns med i en internationell konkurrensökonomi bestämmer vi inte heller spelreglerna själva. Därför måste vi politiskt stimulera vårt näringsliv med positiva åtgärder samt öka investeringarna och de produktiva resurserna. Vi behöver konkurrenskraft mot omvärlden för att kunna fortsätta reformarbetet och ge människorna en meningsfull sysselsättning.

Det finns inga enkla lösningar för att klara dessa problem. Jag skall senare ta upp några detaljfrågor till belysning. Generellt gäller emellertid att vi måste stimulera företagare. Vi inom folkpartiet tror på stimulansen som det verksamma medlet, och vi vill vara återhållsamma med statlig styrning och reglering inom olika branscher. Vi måste vara försiktiga med byråkratiska pålagor, och vi måste dämpa kostnadsutvecklingen. Det är, kort sagt, viktigt att vi här i Sverige satsar på ett bra klimat för företagsamheten i landet.

Jag har talat om det internationella sambandet i de näringspolitiska frågorna, och den gör planeringen inom ett företag mycket komplicerad. Man måste kunna rätt bedöma utvecklingen av marknader och produkter samt den internationella konkurrensen. Bara för något decennium sedan kunde man räkna med att ha en ny produkt tekniskt färdig och inkörd på marknaden inom något eller några år. Nutidens komplicerade produkter har ofta en utvecklingstid på fem år och däröver, och sedan är överlevandetiden mycket kort – snart är det dags för något nytt.

Det är främst de små och medelstora företagen som upplever dessa problem som särskilt besvärliga. Ofta är det familjeföretag med inriktning på traditionella produktgrupper och försäljning på den svenska hemma-marknaden. Det är många gånger svårt för dessa företag att hålla sig orienterade om alla förändringar i omvärlden som på kort eller lång sikt förändrar deras konkurrensläge. Det finns naturligtvis mindre företag som manövrerar skickligt i dessa farvatten med många undervattensskär, men läser man statistik över företagsnedläggningar och konkurser finner

Onsdagen den
6 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

man att det är främst de mindre företagen som har dukat under i den alltmer hårdnande konkurrensen.

Men det är inte bara den marknadsmässiga konkurrensen som gör de mindre företagen mer sårbara. De stora företagen har ett helt annat läge när det gäller förhandlingar om utrymme i samhället och ägnas en helt annan uppmärksamhet och stödvilja från beslutsfattare av olika karaktär – t. ex. politiker på olika nivåer och personer i kreditinrättningarna. Om ett litet företag har stora bekymmer är det oftast en uppgift för företagaren att klara av – ensam. Om ett stort företag, dominerande på sin ort, får svårigheter, ställer samhället i sin helhet ofta upp. Man tänjer på den kommunala kompetensen ut till den yttersta fibertråden för att hjälpa. Man stöder med uppvaktnings hos departement och andra myndigheter, och de goda pengarna plockas fram därför att det är ett samhällsekonomiskt intresse att de stora företagen klaras.

Denna uppmärksamhet och hjälp är det väl ingenting att säga om, men man glömmet lätt att också de små företagen gör en mycket stor social och samhällsekonomisk insats.

Om man ser på antalet sysselsatta i svenskt näringsliv finner man att företag med upp till 10 anställda sysselsätter hela 15 procent av alla företagsanställda i landet. Höjer man storleken upp till ett tak på 50 anställda – alltså fortfarande rätt små företag – finner man att andelen av det totala antalet företagssysselsatta är hela 37 procent.

De mindre industriföretagen svarar för ca 15 procent av Sveriges totalexport, och de spelar en betydelsefull roll "bakom kulisserna" som underleverantörer till verkstadsindustrin med ett leveransvärde år 1970 på 10 miljarder kronor. De små företagen märks inte utåt så mycket. De har små eller inga resurser för egen PR, de ägnas ingen uppmärksamhet av samhällsdebattörer, och inte heller blir de föremål för djupgående analyser på tidningarnas företags- och börssidor. Men de har en mycket stor betydelse för svenskt näringsliv och ekonomi – den sanningen står sig.

Med den sanningen som bakgrund bör vi politiskt göra en kraftigare satsning än hittills för att förändra klimatet för de små och medelstora företagen. Alla demokratiska meningsriktningar i vårt land bekänner sig i princip till det blandekonomiska systemet. Detta betraktas som en till svenska förhållanden väl anpassad kompromiss mellan de fria företagens anspråk på rörelsefrihet och initiativrätt och statens krav på inflytande över ekonomi och arbetsmarknad. Man anser att blandekonomin i svensk tappning är en god medelväg. Lagom – för att använda ett unikt svenskt ord – för att behålla den enskildes intresse och förmåga att göra en skapande insats. Lagom för att det allmänna skall ha kontrollen över de ramar inom vilka företagsamheten har att arbeta.

I denna blandekonomi har de deltagande parterna ett ömsesidigt ansvar. I detta ansvarstagande tycker jag att de små och medelstora företagen har glömts bort. De har skyldigheterna mot samhälle och anställda men de har inte fått omsorgerna.

De skatte- och avskrivningsregler som vi har i Sverige är relativt bra för de stora företagen, men de små företagen kan ofta inte tillgodogöra sig fördelarna. Tvärtom drabbar skattereglerna ytterligt hårt de små företagen vid generationsskiften och äventyrar framtiden. Och kreditmarknaden är oftast ytterligt kärv för den lille företagaren då han saknar bankmässiga säkerheter. Han orkar inte heller med att utveckla nya produkter på grund av de stora kostnaderna. Och småföretagaren har ofta en lika tungrodd administration att hantera som de större företagen – utan att ha deras resurser. Skatter, ATP-avgifter och andra uppbördar skall redovisas, och löpande kontakter med myndigheter blir ofta en tidsödande pappersexercis. Dit hör t. ex. mängder av statistikuppgifter. Den svenske medborgaren i allmänhet har fått en ökad fritid – småföretagaren får använda sin till att fylla i blanketter, utan att kunna inse nyttan av detta.

Medan jag är inne på de små enheternas betydelse för svenskt näringsliv vill jag också överföra resonemanget på jordbrukets område. Även här har vi haft en stark övertro på de stora enheternas betydelse och format en jordbrukspolitik där de stora enheterna fått statsmakternas stöd och där de mindre brukningsenheterna satts på undantag för att slås ut i framtiden. Särskilt i Norrland och i andra regioner av Sverige där fördelarna med de stora jordbruken är ytterst tvivelaktiga – lönsamheten har inte varit tillfredsställande – har det mindre s. k. familj jordbruket visat en förbluffande livskraft. Min tro är också att det mindre jordbruket fortfarande kan spela en betydelsefull roll i hela landet och att man bör ge samma stöd åt denna brukningsform som åt de större enheterna. Denna fråga har diskuterats tidigare här i kväll, men jag vill också peka på den chans åt familj jordbruket som de höga livsmedelspriserna ute i världen ger och framhålla, att den ökade produktiviteten kan nyttiggöras i en aktiv u-landsinsats i katastrofsituationer, främst genom användande av tillgängliga lager.

Jag ser en klar intresseskillnad mellan stora företag och små företag. Frågan är om den inte är större mellan dessa företagsgrupper generellt sett än mellan löntagare och arbetsgivare. Det som är bra för de stora företagen kan ibland vara undergången för de små. Detta förhållande bör uppmärksammas av samhället, och en djupgående analys av den mindre företagsamhetens betydelse och villkor bör göras för att kunna följas upp i åtgärder för att förbättra de mindre företagens livsvillkor.

Jag har tidigare i mitt anförande betonat betydelsen av stimulans i näringslivet. Det står i kontrast till en dirigerande, centralistisk politik. En utredning med en majoritet bestående av socialdemokrater och centerpartister har nyligen föreslagit att man skall dirigera företagens lokaliseringar genom etableringskontroll. Det innebär att en statlig myndighet skall avgöra om och var ett företag skall få bygga eller utvidga. Folkpartiets representant i utredningen, herr Eriksson i Arvika, har tillsammans med moderaten i utredningen reserverat sig mot detta. Vi skapar inte fler arbetstillfällen genom att flytta omkring de arbetstillfällen

vi har. Vi bör i stället stimulera lokaliseringar till områden där det är brist på arbetstillfällen. Och de som jobbar i de aktuella företagen – ägare och anställda – känner bäst möjligheter och svårigheter. Rätten att besluta bör därför ligga kvar i det enskilda företaget. Det är riktigt att låta staten dra upp ramar för verksamheten, men staten skall inte styra företagen inifrån. Karl Erik Eriksson har folkpartiet bakom sig i denna fråga. Vi säger nej till en centralt styrd etableringskontroll.

Folkpartiets nej till etableringskontroll är ett nej till förstärkt centralstyrning och det är ett nej till en negativ expansion av den offentliga sektorn, och vi tror inte att man genom denna åtgärd på något sätt främjar sysselsättningen i exempelvis skogslänen. Eljest kan jag försäkra att folkpartiet är ytterligt känsligt för de problem som följer med arbetslösheten i glesbygderna.

I det här sammanhanget måste jag beröra den viktiga frågan om miljön i och omkring vissa av våra större företag. Det har exempelvis kommit ytterst alarmerande rapporter från företag som tillverkar vissa typer av plaster. Här ser jag bara en utväg: hotet mot de anställdas liv och hälsa måste avlägsnas, eljest får inte produktionen fortsättas. Smältverket i Rönnskär är ett annat exempel. De utsläpp som där skett har bevisligen skadat växtligheten inom ett stort område på landbacken, och verkan av de gifter som spolats i havet kan man ännu ej överblicka. Vilka risker som finns för de anställda och närboende är jag inte kapabel att yttra mig om, men det går att peka på samspelet människa–miljö som en betydelsefull hälsofaktor. Här är drastiska åtgärder i förbättrande syfte aviserade av företaget, men det är märkligt att de missförhållandena fått vara kvar ända fram till våra dagar, genom flera generationer.

I den del av vårt land där dessa företag verkar har vi ett besvärligt sysselsättningsläge, och de industrier som finns där måste vi vara rädda om. Men det får aldrig bli ett köpsläende mellan arbetstillfällen och risker för anställda och närboende.

Herr talman! Jag har i mitt anförande dragit en lans för de små och medelstora företagen och pekat på den betydelse denna företagsform har i samhället. Avslutningsvis vill jag peka på svårigheten att effektivt ta till vara individens betydelsefulla roll vid stordrift. Beslutsnivåer staplas på varandra och initiativförmågan hämmas ofta. Många gånger innebär detta ett slöseri med mänskliga talanger. Med de stora enheterna följer också en koncentration av beslutsfattandet – en maktkoncentration. I samma riktning verkar alltmer komplicerade tekniska och ekonomiska sammanhang i det moderna samhället. Det blir allt längre mellan beslut och individ, allt svårare att överblicka. Detta är också ett skäl till att ge de mindre företagen goda verksamhetsvillkor. De kan på ett smidigt sätt passa in i framtidens samhälle, där större utrymme måste ges åt den enskilda människans rätt att delta i beslutsprocesserna.

Herr ISRAELSSON (vpk):

Herr talman! Jag skall i mitt anförande kort beröra och ge några syn-

punkter på de energipolitiska frågorna, som ju annars utförligt behandlats i debatten mellan partiledarna tidigare i dag. Jag skall också, och kanske litet utförligare, beröra problem inom arbetsmiljöns område, som ju fått särskild aktualitet genom händelser på det fältet under senare tid.

Vår tekniskt inriktade civilisation står och faller med sättet att använda naturresurserna, om man ser det i ett längre perspektiv. En av de helt avgörande resurserna, i såväl fred som krig, är energin. Det torde därför vara helt klart att säkrandet av en långsiktig energiförsörjning utgör ett viktigt led och kanske själva kärnan i all maktpolitik, såväl inom länderna som internationellt.

Det finns skilda meningar om hur Sveriges energiförsörjning långsiktigt skall tryggas, men i ett hänseende råder det en betydande enighet. Denna samstämmighet gäller ökningstakten i energianvändningen: man menar att den inte kan fortsätta som hittills och att någon form av stabilisering måste komma före år 2000.

Stora förhoppningar har tidigare knutits till kärnkraften, men dessa förhoppningar delas inte i dag av någon entydig opinion, vare sig bland forskare eller hos en bredare allmänhet. I stället har vi fått en intensiv och delvis infekterad debatt, främst om riskerna med användning av den nu tillgängliga formen av kärnkraft, fissionskraften.

Debatten har blivit så tillspetsad och känsloladdad att vissa kärnkraftstekniker börjar tala om hets mot folkgrupp och vägrar ställa upp i debatter med kärnkraftsmotståndare. Å andra sidan upplever sig vissa kärnkraftsmotståndare som icke önskvärda av det etablerade samhällets myndigheter och, i fråga om ekonomiska medel, försatta i ett underläge.

För min del anser jag det olämpligt att de som argumenterar mot kärnkraften söker vädja till människors naturliga rädsla för en okänd fara. Jag menar att en sådan argumentation försvårar den kommunikation som är nödvändig för att sakargumenten skall nå fram i den nu påbörjade studiekampanjen i energifrågan. Jag tror också att kärnkraftsmotståndarna har tillräckligt vägande argument för att kunna utesluta värdjande till känslor. Att vädja till känslor kan säkert också göra den egna saken en ojämnhet.

Jag vill emellertid omedelbart betona att mera öppna och medvetna förlöpningar skett från etablerat håll. De har skett då personer i hög ställning inom statsförvaltningen, utanför sin tjänst, gjort inhopp i kärnkraftsdebatten och påhopp på kärnkraftsmotståndarna. Jag menar att det är en utmaning mot en ideellt arbetande bred miljöopinion då denna framställs som företräd av okunniga marknadsnycklare. Det måste leda till blockeringar som ytterligt försvårar genomförandet av en saklig och upplysande debatt.

Som jag ser det, är det utomordentligt betydelsefullt att studie- och upplysningskampanjen i energifrågor blir så saklig och allsidig som möjligt och att de olika meningsriktningarna ges likvärdiga möjligheter i ekonomiskt och annat hänseende.

Sedan en omfattande debatt genomförts, menar vi inom vänsterpartiet

*Allmänpolitisk
debatt*

Onsdagen den
6 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

kommunisterna, skall ett beslut om en vidare utbyggnad av kärnkraften i Sverige föregås av en rådgivande folkomröstning. Folket skall ges möjlighet att uttala sig om det vill ha kärnkraft eller ej, sedan det fått sätta sig in i konsekvenserna.

Som grund för vårt krav på folkomröstning vill vi anföra bl. a. att etablering av kärnkraft betyder införande av en kvalitativt ny energikälla, vars risker också klart skiljer sig från risker som tidigare fått tas i den tekniska utvecklingen. Det gäller också ställningstagande i en fråga som ställer alldeles särskilda krav på långsiktighet i handlandet och har att göra med handlingsfriheten i framtiden. Vi anser också att det här rör sig om en fråga som, både ekonomiskt och i andra hänseenden, har en mycket större betydelse än frågor som tidigare ansetts böra ställas under folkomröstning. Vi anser också att det måste vara av värde för regering och riksdag att veta folkets verkliga mening om den nu tillgängliga kärnkraften, innan långsiktiga beslut om vidare utbyggnad sker.

Vi har från vänsterpartiet kommunisterna nyligen uttalat meningen, att det nu rådande moratoriet med vidareutbyggnad av kärnkraften bör förlängas tills säkerhetsfrågorna lösts på ett tillfredsställande sätt.

En av grunderna till detta vårt ställningstagande är att en bred folkopinion går emot kärnkraft, i dess nuvarande form, och att denna opinion måste visas hänsyn. Bland de sakkunniga råder inte heller en entydig mening om riskerna med kärnkraften. AKA-utredningens lägesrapport säger bara att man tror att problemet med det högaktiva avfallet är lösbart, inte att det är löst. Teknologin på området befinner sig också i utveckling. En snabb utbyggnad skulle kunna leda till att vi bands i onödig utsträckning vid en teknologi som snabbt blev föråldrad. I dagsläget, då vi varken kan göra anrikning av uran eller ta hand om avfallet själva, innebär kärnkraften inte heller något ökat nationellt oberoende.

Detta är några av skälen till att vi kräver ytterligare uppskov med beslut om vidareutbyggnad av uranbaserad kärnkraft.

Med det anförda, herr talman, skall jag övergå till ett annat område, vilket jag som kroppsarbetare inom kemisk industri har påtaglig erfarenhet av, nämligen arbetsmiljön.

Under valrörelsen 1973 framförde vi från vpk tre krav som vi framställde som grundläggande rättigheter för de arbetande. Dessa var:

1. Rätt till ett arbete som kunde upplevas som meningsfullt.
2. Rätt att bestämma över de egna arbetsvillkoren.
3. Rätt till en arbetsmiljö som inte skadar den arbetande vare sig fysiskt eller psykiskt.

Vi är medvetna om att dessa, i grunden riktiga, krav egentligen inte kan tillgodoses inom ramen för den svenska kapitalistiska marknadsökonomi. Men vetenskapen om detta förhållande kan inte få leda till passivitet och uppgivelse utan i stället till kamp för en sådan omdaning av den rådande ordningen att dessa riktiga krav i allt vidare mån kan förverkligas.

Rätten till ett meningsfullt arbete är, som jag ser det, så grundläggande

att jag vill ange den som en mänsklig rättighet som inte kan få efterges med hänsyn till rådande ekonomiska system. Skall arbetet kunna upplevas som meningsfullt är det helt nödvändigt att de arbetande tillförsäkras ett avgörande inflytande över sin arbetssituation. Ett sådant inflytande behöver inte heller vara hämmande för produktionen. Tvärtom är ett avgörande inflytande en förutsättning för att de arbetande skall kunna bidra med sitt kunnande och sin yrkeserfarenhet i syfte att förbättra arbetsmiljö och produktionsmetoder.

Arbetsmiljön, i vid bemärkelse, måste vara ett verksamhetsfält inom vilket de av miljön direkt berörda, nämligen arbetarna, tillförsäkras ett avgörande inflytande.

Under senare tid har det inträffat händelser på arbetsmiljöns område som fått stor publicitet i pressen och som även har lett till ingripanden från myndigheternas sida. Jag åsyftar här cancerfallen vid hanteringen av vinyllorid i samband med tillverkning av plastmaterialet polyvinyllorid, PVC. Sådan tillverkning är inte någon nyhet, den har pågått i många år såväl här i landet som utomlands. Men det är först på senare tid som man har ansett sig kunna fastlägga ett säkert samband mellan förekomsten av cancerfall bland PVC-arbetarna och vinylloriden. En liknande och kanske betydligt längre tidsutdräkt mellan utstådda yrkesrisker och dessas verkningar i form av cancerfall har vi haft i fråga om radongasen i gruvor. Båda dessa fall visar med all önskvärd tydlighet att betydligt större hänsyn i fortsättningen måste tas till de fysiska miljöfaktorernas långtidseffekter. Denna fördröjning i tiden mellan påverkan från olika ämnen inom arbetsmiljön och dessa ämnens effekter på människan måste bort. De ämnen som redan förekommer i de arbetandes omgivning måste underkastas grundligare undersökningar också vad beträffar deras långtidseffekter på människan. Vad gäller införandet av nya ämnen i arbetsmiljön måste göras gällande den omvända bevisföring som fastlades av riksdagen i samband med antagandet av lagen om hälso- och miljöfarliga varor. Det innebär att ett ämne skall kunna bli föremål för åtgärd från myndighets sida enbart på en vetenskapligt grundad misstanke om ämnets farlighet för människa och miljö.

Den lagstiftning som gäller i fråga om arbetsmiljön bygger på föreställningen att både de anställda och företrädare för företagsägarna har ett gemensamt intresse av att tillskapa en så god arbetsmiljö som bara är möjligt. Man förutsätter att dessa frågor skall lösas i samarbete mellan parterna och under överinseende av tillsynsmyndighet. Jag vill hävda att detta synsätt har en mycket begränsad giltighet, detta synnerligen då det gäller att ta långsiktiga hänsyn och då det erfordras ingripanden i arbetsmiljön som ter sig kostsamma och inte är förenade med effektivisering av själva produktionen. I avgörande lägen kommer företagsägarens intresse av en maximal profit i kollision med lönarbetarnas intresse av en god arbetsmiljö. Då framträder arbetsmiljöfrågan i den gestalt som jag anser vara den riktiga och avgörande, nämligen som en maktfråga mellan arbetsmarknadens parter. Statsministern erkände ju för övrigt ti-

Onsdagen den
6 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

digare i denna debatt att frågan om arbetsmiljön var en maktfråga.

De visserligen små men ändå steg i riktning mot ökat inflytande för skyddsombuden och företrädare för lönarbetarnas organisationer i form av s. k. tolkningsföreträde i vissa lägen, som senare tids lagändringar givit, utgör också bekräftelse på att frågan om arbetsmiljön är en maktfråga. Detta förhållande har vi inom vpk sedan länge utgått från då vi agerat på detta område. Därför menar vi att arbetsmiljöfrågorna är partsfrågor som liksom lönefrågorna måste lösas genom förhandlingar mellan parterna men att en arbetsmiljölag skall tillförsäkra de arbetande en säker, legal grund att stå på och utgå från i sitt nödvändiga agerande för en livsvänlig arbetsmiljö.

Vi har under en följd av år här i riksdagen motionerat om åtgärder på lagstiftningens område för att förbättra arbetsmiljön. Ett avgörande inslag har därvid varit frågan om hygieniska gränsvärden på arbetsplatserna för ämnen som kan ha en skadlig verkan på de arbetande. Vi har krävt dels att de gällande gränsvärdena för olika ämnen som finns och som nu endast är rekommendationer skall göras juridiskt bindande, dels att nivån på gränsvärdena skall sänkas så att betryggande säkerhet uppnås mot skador även på lång sikt. Låga och bindande gränsvärden för så många ämnen som möjligt skulle ge skyddsombuden helt andra möjligheter att agera än vad som nu är fallet. Standardiserade mätvärden skulle ge skyddsombuden en grund för ingripanden i fråga om skadliga ämnen i den fysiska miljön som de nu inte oomtvistat har.

En sänkning av nivån på de hygieniska gränsvärdena har ju aktualiserats på ett drastiskt sätt genom händelserna i samband med vinylkloriden.

I Sverige har arbetarskyddsstyrelsen som regel följt de gränsvärden man tillämpar i USA och inte de, ofta lägre, gränsvärden som tillämpas i andra länder som i t. ex. Sovjetunionen. Man följde detta mönster också nu. När USA drastiskt sänkte gränsvärdet för vinylklorid, gjorde Sverige också samma sak. Sänkningen är i och för sig bra, men det hade varit bättre om den kommit tidigare och i samband med en allmän sänkning av gränsvärdena. Om en medveten plan för sänkning av gränsvärdena hade funnits, skulle det också ha varit möjligt för industrin att i sin planering ta hänsyn till denna plan och bygga in dess förutsättningar i sitt investeringsprogram. Det borde vara betydligt bättre både för industrin och framför allt för de arbetare som drabbas.

I den totala arbetsmiljön ingår inte bara fysiska miljöfaktorer utan också psykiska. Den förändring av arbetslivet som skett under senare tid torde ha inneburit att också de faktorer som belastar de arbetande psykiskt har ökat i betydelse. Kombinationseffekten av hårdare såväl fysiska som psykiska miljöfaktorer har lett till att allt fler människor, särskilt då äldre, inte orkar med den belastning som arbetet innebär. Många tvingas sjukskriva sig för att få ett uppehåll i belastningen och många slås ut och tvingas in i skyddad sysselsättning som samhället får svara för. Det kan inte vara någon bra ordning då sjukvårdsanlägg-

ningar och skyddade verkstäder tenderar att bli de största anläggningarna i samhället.

Herr talman! Den ordning som hittills varit den vanligaste, den där människan i arbete tvingas anpassa sig till arbetsprocessen, måste bringas att upphöra, och samhället måste medverka till en ordning där arbetsprocessen i stället anpassas till människans förutsättningar. Härvid måste gälla att om möjligt alla skall inrymmas i den ordinarie arbetsmarknaden. Framtidens arbetsmarknad får inte bli en arbetsmarknad för supermänniskor, och den ekonomiska kalkylen får inte grunda sig på ett snävt företagsekonomiskt betraktelsesätt utan på ett totalt samhällsekonomiskt.

Herr GUSTAVSSON i Alvesta (c):

Herr talman! Det är många frågor och problemställningar som har varit föremål för debatt här i dag, och bland de frågor som helt naturligt fått ett betydande inslag är sysselsättningsfrågorna och arbetstidsfrågor i övrigt.

Det är bara att konstatera att trots högkonjunkturen har vi en betydande arbetslöshet, och i arbetslöshetskön finns många med skilda handikapp, ungdomar utan yrkesutbildning och utan arbetslivserfarenhet, äldre lokalt bunden arbetskraft och många långtidsutbildade. Samtidigt har vi en efterfrågan på arbetskraft inom flera sektorer. Det är stor brist på yrkeskunnig arbetskraft. Svårigheterna att få detta pussel att gå ihop är uppenbara, och frågan är hur vi skall bete oss. Hur vi än gör, fordras det åtgärder för att få en bättre balans mellan utbud och efterfrågan. Det fordras många olika insatser.

Vilka är då anledningarna till dessa svårigheter? Jag vill säga att strukturförändringarna har sin andel i problemet, bristerna i arbetsmiljön har sin andel, och bristande utbildning har sin andel.

När det gäller strukturomvandlingen i näringslivet tror jag att en hel del problem aldrig blir föremål för uppmärksamhet. Jag tänker på områden där många småföretag försvinner. Det uppfattas inte som någon katastrof, om ett litet företag som sysselsätter exempelvis tio personer läggs ner – det blir inga braskande rubriker i tidningarna eller några tv-reportage. Men för bygder där näringslivet är uppbyggt på sådana företag blir svårigheterna uppenbara. Därför kommer regionalpolitiken i framtiden att spela en oerhört stor roll. Skall man kunna se till att de här företagen lever vidare, utvecklas och skapar sysselsättning, fordras en mängd olika åtgärder. Jag vill bara nämna kommunikationerna som ett mycket viktigt instrument.

Jag ställer mig ibland frågan vilken hänsyn myndigheterna tar och vilken hänsyn de borde ta. Jag skall anföra ett exempel från mitt eget län, och jag tror att många kan visa upp något liknande. Förra veckan fick länsstyrelsen och kommunerna meddelande från SJ-distriktet om att nu skall det bli omorganisation på inte mindre än 16 stationer inom länet. Här har under årens lopp diskuterats samråd och företagsdemokrati – har inte detta trängt in i den statliga förvaltningen? Här får länsstyrelsen

och kommunerna bara besked om att SJ tänker göra så och så, detta utan att saken på något sätt har diskuterats. Som jag sade, har kommunikationerna väldigt stor betydelse för utvecklingen av en kommun och för bygdens möjligheter att leva vidare.

Vad beträffar näringspolitiken och regionalpolitiken måste jag säga att jag blev ganska förvånad, när jag för en stund sedan hörde herr Ångström tala här i kammaren, särskilt som han representerar ett Norrlandslän där problemen är uppenbara. Han förespråkade helt enkelt en sådan ordning som den som varit rådande under 1960-talet, alltså principer som har lett till den nuvarande koncentrationen i samhället. På det sättet löser man verkligen inte glesbygdernas problem.

Jag sade att bristerna i arbetsmiljön får ta sin andel av de svårigheter som uppstår när det inte råder balans mellan utbud och efterfrågan på arbetskraft. Det kan konstateras att det har skett en förändring i fråga om attityden till handikappad arbetskraft, men ännu återstår väldigt mycket att göra. Samtidigt måste det till väsentliga insatser för att förhindra uppkomsten av skador och handikapp. För inte så länge sedan – jag tror det var förra veckan – fick vi uppgifter om att antalet olycksfall under det senaste året ökat. Man kunde inte säga vad anledningen till detta var; man kunde bara konstatera att det skett en oroväckande ökning.

För någon tid sedan publicerades resultatet av en undersökning som hade gjorts vid tolv större verkstadsföretag i Göteborg. Enligt tidningsuppgifter har vid denna undersökning var tredje arbetare och var sjätte tjänsteman inom verkstadsindustrin uppgivit att de har varaktiga besvär som påverkar dem i det dagliga livet. Hälften av dessa har fått sina besvär i arbetet. De vanligaste är ryggsador, stressjukdomar och hörselnedsättningar.

Det är oerhört angeläget att förnya arbetslivet, för att människorna skall få goda arbetsmiljöer och en god trygghet i sitt arbete. Det är nödvändigt om vi över huvud taget skall komma till rätta med dessa problem. Arbetsmiljön har som bekant avgörande betydelse för människornas hälsa, arbetsglädje och trivsel på arbetsplatsen och därmed också för ett bra arbetsresultat. Arbetsmiljöåtgärderna måste ta sikte på att undanröja de risker för hälsa och välbefinnande som mekaniseringen, användningen av gifter i produktionen m. m. för med sig och på att undanröja orsakerna till skadlig stress och andra psykiska besvär. Detta innebär en anpassning av arbetsplatserna, som bör minska bristen i överensstämmelse mellan utbud och efterfrågan på arbete. Näringslivet måste ge möjligheter att bygga upp en sådan förnyelse. Jag tror att det här fordras en ordentlig upplysningskampanj.

Under den senaste tiden har debatten i dessa frågor kommit att föras på det plan där den egentligen hör hemma, nämligen på arbetsplatserna, bland de anställda, som kan dessa frågor. Där för man en seriös diskussion som kan leda till resultat i form av förslag till förbättringar, förslag som verkligen kan ge en bättre arbetsmiljö.

Arbetsplats och arbetsuppgifter måste anpassas till individens totala

förmåga och förutsättningar, inte bara fysiskt utan även psykiskt. Samtidigt är det angeläget att genom anlagsprövning, yrkesvägledning och arbetsanalyser ge enskilda människor bättre möjligheter att finna lämpliga yrkes- och arbetsuppgifter, som de kan klara.

Det har genomförts betydelsefulla reformer: bättre anställningstrygghet, bättre arbetarskydd och kontroll av giftanvändning. Lokaler och arbetsutrustning har förbättrats, och många allvarliga hälsorisker har undanröjts. Men alltjämt finns stora och oacceptabla brister i många arbetsmiljöer. Därför måste det fortsatta reformarbetet inriktas på miljöpolitiskt säkrare normer, riktlinjer för t. ex. bemästrande av luftföroreningar, skadligt buller och kontroll av kemiska ämnen i arbetsmiljön och för en miljöpolitiskt tillfredsställande utformning av lokaler, maskiner, arbetsprocesser och även arbetstider.

Vi har i motioner vid i varje fall ett par riksdagar tagit upp frågan om de psykosociala arbetsmiljöproblemen, som gäller arbetets och arbetsmiljöns psykiska inverkan på människan. Dessa problem har blivit mer och mer svårbemästrade. Många arbetar under ett hälsovådligt tryck med belastningar som den mänskliga organismen helt enkelt inte tål. Den tekniska utvecklingen har i många fall medfört att de psykiska påfrestningarna har ökat. Därför måste de fortsatta strävandena inom arbetsmiljön också inriktas på förbättringar av de psykosociala arbetsmiljöerna i syfte att motverka skadlig stress och psykisk otrygghet i arbetslivet.

Den andra frågan jag nämnde gällde utbildningen. Utbildning är ett väsentligt element i arbetet att förbättra tryggheten, öka jämlikheten och förbättra valmöjligheterna i arbetslivet för den enskilde. Många av dem som i dag står i arbetslöshetskön saknar utbildning – i varje fall tillräcklig utbildning för att ta ett nytt jobb när den tidigare arbetsplatsen inte längre har ett arbete att bjuda. Detta innebär omskolning och vidareutbildning. Dessa faktorer kommer att utgöra viktiga inslag såväl för den enskilde som för näringslivets möjligheter att få arbetskraft. Jag hoppas att det förslag som kommittén för arbetsmarknadsutbildning för inte så länge sedan lade fram skall leda till förbättringar på detta område. Förslaget rymmer många väsentliga förbättringar, såväl ekonomiska som utbildningsmässiga.

I den senaste arbetsmarknadsstatistiken finns det anledning att noga uppmärksamma en del inslag rörande ungdomsarbetslösheten. För ungdomarna i åldern 16–19 år har arbetslösheten ökat med inte mindre än 3 300 sedan föregående år. Denna grupp utgör ungefär 30 procent av det totala antalet arbetslösa. Det finns en tendens bland ungdomen att gå ut i förvärvslivet tidigare. Mellan 25 och 30 procent söker arbete omedelbart efter grundskolan, för att senare i stor utsträckning åter gå in i utbildning. Till detta kommer att ca 15 procent av dem som börjat i gymnasieskolan avbryter sin utbildning där. Också efter gymnasiet går elever i mindre utsträckning än förut direkt till högre utbildning.

Vad innebär då detta? Jo, det innebär att arbetsmarknaden i dag får

ta emot 25 000 ungdomar med enbart grundskola och utan yrkesutbildning. Därtill kommer en hel del utan nämnvärd yrkesutbildning direkt från gymnasieskolan. Av de 25 000 som kommer från grundskolan finns det ett betydande antal som önskat få yrkesutbildning men som inte har fått det. Många av dessa ungdomar önskar nämligen komma in i gymnasieskolans yrkeslinjer, men genom det nuvarande poängsystemet har de blivit utestängda. De är utestängda från yrkesutbildning och de är utestängda från arbetsmarknaden därför att de inte har någon yrkesutbildning.

Många av dessa ungdomar som går direkt från skolan till arbetslivet byter ofta arbetsplats – i den mån de får något arbete. Ofta beror detta på att de inte är övertygade om vilket yrke de i fortsättningen vill ägna sig åt. Därför ger de helt enkelt upp när de möter svårigheter.

De här frågeställningarna har tagits upp i en ledare i tidningen Arbetsmarknaden, nr 31 i år. Den diskussion som förs där tycker jag är intressant. Jag hoppas att den kan leda till fortsatt debatt och även till vissa åtgärder.

Det diskuteras ju ibland att det är viktigt att ta ett sabbatsår. Det gör ungdomarna efter exempelvis grundskolan. Det kan vara bra för den allmänna mognaden. Arbetlivserfarenhet är också bra före en utbildning. Utbildningen blir mera meningsfull för många om de haft yrkesarbete en tid. Därför behöver det inte vara någon nackdel att ungdomarna vill varva utbildning och arbete. Men det här är ingen konjunkturföreteelse, utan det är bara att konstatera att ungdomsarbetslösheten ökar. Det visar att dessa ungdomar inte får något arbete när de inte har yrkesutbildning.

I tidningsledaren ställs därför frågan: "Beror nu denna sorts strukturarbetslöshet på arbetsmarknaden, på skolan eller på elevernas inställning?" Och man kommer fram till att skolan "har på något sätt lämnat ifrån sig en stor grupp elever, som inte är färdiga för arbetslivet. Eller är det arbetsmarknaden som inte tar emot de ungdomar, som trots att de inte är färdiga ändå rätteligen borde ha en plats ute i arbetslivet?"

Utan att ta ställning till fördelningen av skuldbördan säger ledarskribenten att man på båda hållen är medveten om problemen. Därför, menar jag, är det nödvändigt att både skolan och arbetsmarknaden ser till att de ungdomar som efter grundskolan vill gå ut i arbetslivet och skaffa sig en viss praktik får möjlighet att göra det för att sedan gå vidare med yrkesinriktad utbildning.

Detta är ett betydande problem. Vi har i dag ungefär 10 000 lediga platser inom arbetsmarknadsutbildningen – och detta inom det område av näringslivet som i dag ropar efter arbetskraft. Det finns alltså en stor obalans, och jag tror att det är nödvändigt att vi försöker lösa problemet. Jag vill inte se något negativt i att ungdomar tar ett s. k. sabbatsår efter grundskolan eller gymnasieskolan innan de går in för att skaffa sig yrkesutbildning, men det är nödvändigt att problemet analyseras och att dessa ungdomar får en möjlighet att komma ut i arbetslivet. Det får inte vara så som det är nu att ca 30 procent av det totala antalet arbetslösa utgörs av ungdomar mellan 16 och 19 år.

Herr ÅNGSTRÖM (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Gustavsson i Alvesta lyssnade tydligen rätt slarvigt på mitt anförande, när han kunde säga att jag var emot en jämnare fördelning av sysselsättningen i vårt land. Vad jag sade var att jag satte stimulansen att etablera sig i de undersysselsatta områdena före det i mitt tycke stelbenta förslaget att försöka styra företagen med det tvång som en etableringskontroll innebär. Jag anser att man bör satsa på stimulerande åtgärder, t. ex. på ett utbyggt transportstöd, sysselsättnings- och utbildningsstöd och de andra stödformer som kan göra en företags- etablering i dessa bygder attraktiv. Det är alltså skillnaden. Vi i folkpartiet satsar på stimulansen och säger nej till det tvång som en etableringskontroll skulle innebära.

Det skall ju skapas ett organ hos vilket alla företag som skall bygga nytt eller som behöver bygga till av en viss storleksordning måste söka tillstånd. Sådant tillstånd måste sökas trots kommunens byggnadstillstånd, länsstyrelsens igångsättningstillstånd och AMS:s prövning av lokaliseringsstödet. I de instrument som jag räknat upp här finns enligt min mening tillräckligt med kontrollorgan för den här verksamheten.

Alternativen står alltså mot varandra: stimulansen mot etableringskontrollen. Jag tycker att herr Gustavsson närmare måste förklara vad som är fördelen med etableringskontrollen.

Herr GUSTAVSSON i Alvesta (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag uttalade mig inte om vilka styrinstrument som var de mest lämpliga, utan vad jag reagerade mot var herr Ångströms uttalande, att företagen och de anställda vet bäst var ett företag skall etablera sig. Då säger jag att det är ju den linjen som varit rådande under 1960-talet, då man icke har tagit hänsyn till de samhällsekonomiska konsekvenserna utan har fått denna koncentration.

Herr WENNERFORS (m):

Herr talman! Även i denna remissdebatt talade statsministern om hur vi skall förbättra arbetsmiljön, hur vi skall förbättra anställningstryggheten och vidga demokratin och medbestämmandet. Tidigare har det samlande begreppet för detta varit "arbetslivets förnyelse". I dag blir dessa två ord tre. Statsministern har tydligen funnit att det låter bättre med tre ord, nämligen "arbetslivets sociala förnyelse".

Som löntagare och tjänsteman i ett detaljhandelsföretag och som aktiv medlem i Handelstjänstemannaförbundet vill jag uttrycka min tillfredsställelse med det pågående reformarbetet när det gäller dessa frågor. Jag vill också få antecknat till protokollet att statsministern i dag än mer betonade att detta reformarbete är ett långsiktigt arbete. Tyvärr har man tidigare – framför allt före 1973 års val – bibringats uppfattningen att det viktigaste för regeringen inte var innehållet i reformerna eller hur de skulle genomföras i praktiken utan att de fick så stor publicitet som möjligt och blev föremål för snabb behandling i riksdagen. Före 1973

Onsdagen den
6 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

års val var det således förskräckligt bråttom.

Skall man vidare så här efteråt ytterligare kommentera regeringens agerande i dessa frågor, anar man att det var med en viss besvikelse som valtaktikerna i regeringen och dess närhet konstaterade att förslagen inte mötte så värst stor opposition. Sakpolitiskt kan det naturligtvis vara tillfredsställande för en regering att registrera enighet i en fråga, men valtaktiskt några månader före ett val kan kanske enigheten te sig som en liten missräkning. Senare har detta framför allt visat sig när statsrådet Lidbom yttrat sig och inte kunnat hålla tillbaka sin besvikelse över att riksdagen har varit så enig i dessa frågor. Han talade i våras exempelvis om "motvilligt stöd från något borgerligt parti". Och då visste vi ännu inte om det skulle bli något nyval i höstas eller inte. Dessutom kastades då också fram ett förslag om arbetstagarkonsult, förmodligen med det eventuella nyvalet i sikte. Nu var det tyvärr så att förslaget i hög grad var ogenomtänkt och ofullständigt bl. a. beroende på brådskan. Som vi minns sköts förslaget i sank i den allmänna debatten. Som vi minns tvingades en regeringskollega att göra ett ingripande. Som vi minns bad industriministern parterna på arbetsmarknaden att försöka förhandla sig fram till en lösning av frågan. Fortfarande vet vi inte hur det går för de diskuterande parterna. Men ett resultat är väl att vänta i dessa dagar.

I alla händelser visar också det här att arbetstagarkonsultfrågan inte var så där väldigt lättlost. Det hade varit klokt av statsrådet Lidbom att redan från början ha insett det och att ha handlat därefter. Måne den här lilla läxan eller olycksfallet i arbetet också har medverkat till att statsministern i dag just understrukit att det är fråga om ett långsiktigt arbete. Jag kan med nästan dagliga erfarenheter från min arbetsplats intyga att statsministern har rätt när han säger att man ofta hejdas av bristen på kunskaper eller bristen på resurser. Låt mig få uttala förhoppningen att kommande valrörelser inte skall störa det fortsatta arbetet med de här frågorna. Denna förhoppning uttalar jag alldeles särskilt med tanke på det betänkande och förslag som den s. k. § 32-utredningen, enligt vad jag erfarit, skall offentliggöra efter jul. Måtte remissinstanserna få god tid på sig att sätta sig in i förslaget. Jag är personligen inte så orolig för själva ställningstagandet till de förmodligen genomgripande förslagen. Jag är mera orolig för att vi ute på arbetsplatserna inte är tillräckligt mogna för de uppgifter som en ny lagstiftning på det här området innebär. Visst kan det vara lätt att uttala sin förkastelsedom över principerna i § 32, liksom § 3 i statstjänstemannalagen och i § 2 i kommunaltjänstemannalagen; dvs. att arbetsgivaren fritt antager och avskedar medarbetare, leder och fördelar arbetet. Visst kan det vara lätt att ersätta detta med regler för hur parterna på arbetsplatsen tillsammans skall lösa dessa frågor vid förhandlingsbordet, men teorierna skall omsättas i praktisk verklighet. På många arbetsplatser kommer detta förmodligen inte att innebära för stora problem, i många företag ligger man redan långt framme. Man har vant sig vid detta sätt att arbeta. Men på många arbetsplatser kommer det nog att skapa en hel del tröskel-

problem.

Låt mig bara få peka på ett problem som gäller en stor del av arbetslivet i dag. För att verkligen kunna vara med om ett meningsfullt samråd eller ett beslut i en fråga på arbetsplatsen måste man vara tillräckligt informerad. Gå ut på arbetsplatserna och fråga folk om de anser sig vara tillräckligt informerade, om de får tillräcklig information. Låt en grupp forskare vetenskapligt mäta i vilken grad arbetsplatsens människor är informerade. Tyvärr skulle resultatet bli ganska nedslående. Här måste vi göra jätteinsatser, liksom när det gäller kunskaperna exempelvis om hur företag fungerar, vad som menas med lönsamhet osv. Statsministern talade i dag om de 100 000 människorna som deltar i studiekampanjen om energifrågorna. Frågan är om inte nästa stora studiekampanj med särskilda stimulansåtgärder borde gälla just arbetsplatsens demokratifrågor.

Låt mig peka på ett annat problem som kanske gäller en mindre del av arbetslivet. Det gäller de människor som arbetar i statens verk, för vilka vi här i riksdagen kan sägas vara huvudmän. Hur skall de arbetsdemokratiska reformerna genomföras i ett statligt verk som i dag är så genomsyrat av en enda människas makt, nämligen högste chefens – generaldirektörens. I många verk är det faktiskt så att man fortfarande tillämpar den gamla principen om s. k. enrådighetsbeslut. Det är en princip som ger generaldirektören och hans närmaste medarbetare en enorm makt. Se t. ex. på det sätt på vilket byråchefer utnämnes. Kan man söka de befattningarna? Svaret är nej. På SÖ utgör de fem skolråden generaldirektörens närmaste medarbetare. Kan intresserade och välmeriterade personer runt om i skolvärlden eller varför inte på SÖ söka en sådan skolrådsbefattning? Svaret är nej. Tillsättningsproceduren sker i det tysta och i det fördolda. Vi vet ingenting om dem förrän det efter en konselj meddelas att den eller den har blivit utsedd. Det befäster indirekt ytterligare maktstrukturen på den här typen av arbetsplats. Det är inte utan att man undrar hur arbetsdemokratien skall genomföras på en arbetsplats med sådana förhållanden. Ändå har jag mycket kort beskrivit bara en del av yttringarna. Nog är det, herr talman, ett mödosamt arbete som vi har framför oss, och nog krävs det mycket tålamod och mycken tid.

Självfallet skall vi inte tveka. Arbetsplatsens människor måste i framtiden få större möjligheter att påverka den egna arbetssituationen och icke minst de viktiga besluten i företaget, vilken arbetsplats det än gäller och på alla nivåer. En sådan utveckling främjar inte enbart individen, utan den främjar alla parter – företaget, arbetsplatsen i sin helhet, liksom ytterst vårt samhälle.

På förslag av herr talmannen beslöt kammaren uppskjuta den fortsatta överläggningen samt behandlingen av återstående ärenden på föredragningslistan till morgondagens sammanträde.

Nr 115

§ 2 Meddelande ang. enkel fråga

Onsdagen den
6 november 1974

Meddelades att följande enkla fråga denna dag framstälts, nämligen
av

Nr 323 Herr *Jadestig* (s) till herr finansministern angående statens intresse för förhandlingar med företag inom bryggeribranschen:

Är statsrådet beredd att kommentera massmedias uppgifter om ev. statligt intresse till konkreta förhandlingar med företag inom bryggeribranschen?

§ 3 Kammaren åtskildes kl. 23.52.

In fidem

BENGT LAMBE

/Solveig Gemert